

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/20494> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Hoeven, Regina van der

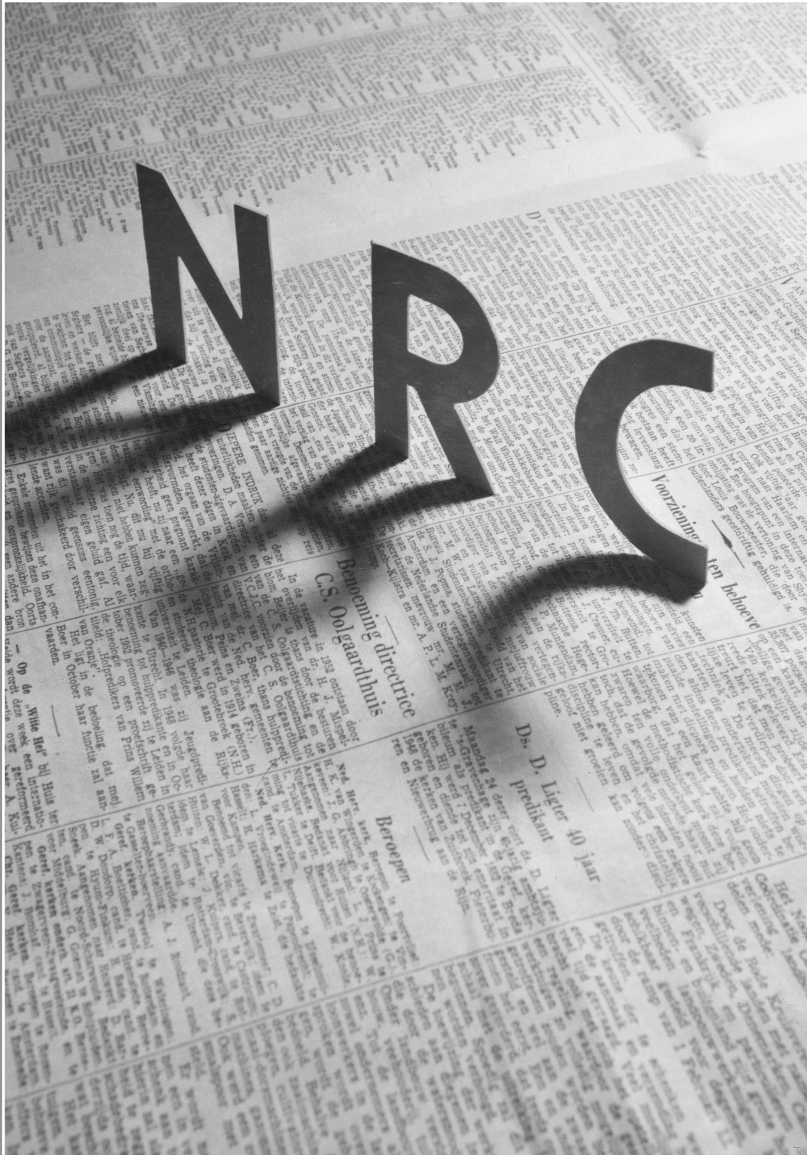
Title: Het succes van een kwaliteitskrant : de ontstaansgeschiedenis van NRC Handelsblad

Issue Date: 2012-11-01

Teren op oude glorie. De NRC in de jaren zestig

- 3.1 De opvolging van Rooij
 -
- 3.2 Denkbeelden van de hoofdredacteur
 -
- 3.3 De redactie als trein
 -
- 3.4 Gebrekkige organisatie
 -
- 3.5 Stempels als hoofdredacteur
 -
- 3.6 Conflict in de hoofdredactie
 -
- 3.7 Stagnatie
 -
- 3.8 Provo: een analyse als inleiding
 -
- 3.9 De NRC en Provo
 -
- 3.10 De NRC en D'66: 'de waan van de dag'
 -
- 3.11 De NRC en popart: 'weifelen is uit den boze'
 -
- 3.12 De NRC: een anachronisme
 -
- 3.13 Een paleisrevolutie
 -
- 3.14 De reorganisatie onder leiding van Heldring

De opvolging van Rooij

Voor Stempels bestond er maar één krant: de NRC.

Toen de adjunct-hoofredacteur van de NRC, Lex Stempels, in 1946 gevraagd werd hoofredacteur van het Algemeen Handelsblad te worden, bedankte hij. Voor Stempels bestond er maar één krant. Liever dan elders hoofredacteur te worden, bleef Stempels adjunct van de NRC en beschikbaar als opvolger voor Rooij, ook al zou Rooij, die toen pas veertig was, nog meer dan twee decennia op zijn post kunnen blijven. Toen Rooij in 1957 zijn vertrek naar de Gemeente Universiteit te Amsterdam aankondigde, leek Stempels beloond te worden voor zijn trouw.

Stempels was in 1935 na zijn studie rechten op 23-jarige leeftijd bij de NRC in dienst gekomen als redacteur binnenland. Na de oorlog werd hij eerste parlementair redacteur en daarnaast als adjunct-hoofredacteur de rechterhand van Rooij. Stempels maakte naam als schrijver van het parlementair overzicht, een van de belangrijkste rubrieken van de NRC, die vier tot vijf keer per week op de voorpagina verscheen. Hij was deskundig, erudiet en had een goed politiek-staatsrechtelijk oordeel. Rooij beschreef hem als een 'krachtige persoonlijkheid met een uitgesproken overtuiging'.¹ 'Het parlement is heilig' was de stelregel van Stempels. In de beste liberale traditie zag hij het als zijn taak het parlementaire debat in alle objectiviteit te verslaan en de zuivere parlementaire verhoudingen te bewaken. Zijn werkkraft was legendarisch. Werkdagen van achttien of negentien uur waren voor Stempels eerder regel dan uitzondering. Tijdens Kamervergaderingen was hij altijd op de perstribune te vinden, tussen de vergaderingen door sprak hij met politici in sociëteit De Witte. Na afloop van de avondvergadering schreef hij dan zijn overzicht, zodat hij niet voor vier uur in bed lag. Naast de vergaderingen van het Nederlandse parlement versloeg Stempels vanaf 1951 ook de vergaderingen van de Europese instellingen, waaraan hij als vurig voorstander van de Europese eenwording groot belang toekende.

Luikje

Het leek een uitgemaakte zaak dat Stempels Rooij zou opvolgen, maar Pluygers, die als directeur een nieuwe hoofredacteur aan de commissarissen mocht voordragen, had zijn twijfels over Stempels. Met zijn scherpzinnige kritieken had Stempels als parlementair redacteur in niet-geringe mate bijgedragen aan het imago van de NRC als 'de Rooie Rotterdammer'. Stempels was democraat in hart en nieren, en zoals hij zelf zei:

‘Dan word je gauw verdacht zo vreselijk rood te zijn.’² De indruk dat Stempels links was, werd nog versterkt door zijn vrijzinnige levenshouding, die onder meer tot uitdrukking kwam in zijn lidmaatschap van het Humanistisch Verbond en in zijn vermeende bezoeken aan het nudistenstrand. Pluygers zag liever mr. J.L. Heldring hoofdredacteur worden.³ Heldring was eerste redacteur buitenland van de NRC en schrijver van ‘De Toestand’, het dagelijkse overzicht van de buitenlandse politiek. Aangezien Heldring een zoon was van de bekende reder en bankier E. Heldring en zijn oom directeur was geweest van het Handelsblad, was er reden voor Pluygers om aan te nemen dat Heldring, net als Rooij, die niet alleen jurist maar ook econoom was, oog zou hebben voor het bredere bedrijfsbelang.⁴ Maar Heldring was vijf jaar jonger dan Stempels, tien jaar later bij de NRC komen werken, geen lid van de hoofdredactie en veel minder dan Stempels een kenner van de binnenlandse politiek. Daarmee had hij duidelijk minder goede kaarten voor de opvolging van Rooij dan Stempels. Hier kwam bij dat Heldring op de redactie bekendstond als een ‘stugge figuur’, correct in het contact met collega’s, maar ook afstandelijk. Rooij merkte daarover op: ‘Heldring is in zijn diepste wezen een verlegen mens; vandaar dat hij wel eens de indruk maakt hooghartig te zijn.’⁵ Een collega beschreef Heldring als ‘één van de zwijgzaamste en meest serieuze bureauredacteurs. Hij was nooit ziek, verscheen elke dag als eerste op de redactie, werkte stug en onverstoorbaar door.’⁶ Tekenend voor zijn neiging zich van andere redacteurs af te zonderen, was het luikje dat Heldring, in navolging van de beroemde buitenlandredacteur Van Blankenstein, liet maken tussen het kamertje waarover hij als Toestand-schrijver beschikte en de kamer van de rest van de redactie buitenland. Door dit luikje konden de buitenlandse kranten geschoven worden, zodat niemand hiervoor Heldrings kamer hoefde binnen te komen. Het luikje wekte de lachlust van zijn collega’s. Op een gegeven moment schoof een van hen het open, stak zijn hoofd erdoorheen en riep met luide stem: ‘Een kroket, alstublieft!’⁷

Toen men er op de redactie lucht van kreeg dat Pluygers Heldring als hoofdredacteur wilde aanstellen, is op initiatief van een aantal oudere redacteurs een brief aan de directie opgesteld waarin steun voor Stempels werd uitgesproken. De brief werd door alle redacteurs ondertekend – behalve door Heldring, die toen net voor twee maanden in de Verenigde Staten verbleef.⁸ Ook Rooij maakte zich sterk voor de kandidatuur van Stempels. In zijn officiële advies aan de Raad van Commissarissen van de NRC stelde hij voor Stempels tot hoofdredacteur en Heldring tot adjunct-hoofdredacteur te benoemen. Pluygers en de commissarissen legden zich toen neer bij wat duidelijk de keuze van de redactie bleek te zijn.⁹

Rotjaren

Was Stempels als adjunct-hoofddredacteur door Rooij altijd bij alles betrokken, zelf liet hij als hoofddredacteur zijn adjunct overal buiten. Stempels overlegde nooit met Heldring; zijn vertrouwensman was Henk Scheltes, de binnenlandredacteur die als zijn secretaris aangesteld werd.¹⁰ Symbolisch voor de afstand die Stempels tot zijn adjunct bewaarde was het feit dat hij hem bij zijn achternaam aansprak. Dit was des te wonderlijker daar de echtparen Stempels en Heldring eind jaren veertig vriendschappelijk met elkaar waren omgegaan en elkaar toen vanzelfsprekend wel bij de voornaam noemden. Een verwijdering tussen de echtparen ontstond toen het gezin Heldring zich vulde met kinderen, terwijl Stempels en zijn vrouw kinderloos bleven – zij zouden uiteindelijk een dochter adopteren. Misschien kon Stempels het ook moeilijk verkroppen dat het weinig gescheeld had of Heldring was door de directie in zijn plaats tot hoofddredacteur benoemd. Waarschijnlijk werkte Heldring als adjunct op de onzekerheid van Stempels: Heldring kwam uit een voornaam geslacht en was meer dan Stempels een man van de wereld.

Omdat Heldring genegeerd werd door Stempels en hij bij zijn aantreden als adjunct-hoofddredacteur de rubriek 'De Toestand' had opgegeven, had hij weinig omhanden. 'Rotjaren' zou hij zijn eerste twee jaar in de hoofddredactie later noemen.¹¹ Vervulling in zijn werk vond hij pas weer toen hij een eigen rubriek begon. 'Dezer dagen' heette deze rubriek, die vanaf 4 januari 1960 drie keer per week verscheen, meteen veel waardering ontmoette en de langstlopende column uit de Nederlandse persgeschiedenis zou worden. Verder hield Heldring zich als adjunct bezig met het nakijken van de 'vuile proeven'. Hij las de proeven nauwgezet – niet alleen omdat hij weinig anders te doen had, maar ook omdat hij zich als lid van de hoofddredactie verantwoordelijk voelde voor alles wat in de krant verscheen, hoe weinig zeggenschap hij feitelijk ook had als adjunct.

3.2

Denkbeelden van de hoofdredacteur

Mr. A. Stempels (1912-1987), hoofdredacteur van de NRC van 1958 tot 1970.

In het voorjaar van 1960 was het aantal abonnees van de NRC voor het eerst sinds 1952 niet toegenomen maar afgenomen.¹² Later dat jaar wierp een onder NRC-lezers gehouden enquête licht op de oorzaken van deze afname. De lezers vonden het uiterlijk van de krant weinig aantrekkelijk. De inhoud van de krant werd door oudere lezers wel gewaardeerd, maar sloeg bij jongeren minder aan. Problematisch was volgens het enquête-rapport ook dat men de krant binnen Rotterdam te weinig Rotterdams vond en buiten de stad juist te veel.¹³

De uitkomsten van de enquête en de teruggang in abonnees vroegen om aanpassing van het redactionele beleid. In wezen was er sinds de jaren dertig niet veel veranderd aan de NRC. De krant had nog hetzelfde sobere aanzien: alleen op de voorpagina stonden foto's. Ook de redactionele formule en zelfs de rubrieken waren nog ten dele dezelfde. Stempels, die de krant had leren kennen en waarderen in de jaren dertig, koesterde die continuïteit. In zijn ogen was een verandering van de NRC al gauw een verslechtering. Begin 1960 was hij 'à contrecœur' akkoord gegaan met de invoering van een grotere letter voor sommige rubrieken. Tegen Bibeb van Vrij Nederland zei hij daarover in maart dat jaar: "t scheelt een pagina per week. Dat is vreselijk."¹⁴

De pagina per week minder aan redactionele ruimte deed volgens Stempels afbreuk aan 'de documenterende factor' van de krant.¹⁵ Volledigheid in de berichtgeving was een van de deugden van de NRC. Andere deugden die Stempels als hoofdredacteur bewaakte, waren objectiviteit, betrouwbaarheid en het streven het nieuws steeds in de relevante context te geven. Wat de objectiviteit betrof stond Stempels een strenge zelfdiscipline voor, waarbij de redacteur zijn eigen gevoelens van woede of enthousiasme tijdens het schrijven uitschakelde.¹⁶ Vruchten van het streven het nieuws steeds in zijn samenhang te geven, waren de vele overzichten die de krant rijk was, zoals het parlementaire overzicht en het overzicht van de buitenlandse politiek.

Probeerden andere kranten lezers te trekken met humor en sensatie, Stempels was wars van lichtvoetigheid. Vermaak verhiel zich in de visie van Stempels slecht tot de taak van de krant de lezer te informeren. Gevraagd door Bibeb naar de waarde van opinieonderzoek, antwoordde Stempels: 'Je hoort wel eens collega's zeggen: "dat is iets wat de lezers niet interesseert, dat geven we niet." Dat vind ik niet juist. *Wij* zoeken uit wat de lezers *hoort* te interesseren. [...] Als ze het niet willen lezen, geven we het

toch. *Niet de lezer maakt de krant, maar de redactie.* Dat een hoofdredacteur met zulke opvattingen gehoor zou geven aan de wensen van de geënquêteerde lezers viel niet te verwachten. De directie van de NRC was echter wel onder indruk van het enquêterapport en zette het op de agenda van de commissarissenvergadering van 11 oktober 1960. Kennelijk billijkten de omstandigheden een uitzondering op de bij de NRC zo strikt nageleefde regel dat directie en commissarissen zich onthielden van redactionele zaken.

Proletenkrantjes

De commissarissen deelden de kritiek van de geënquêteerde lezers. Zij vonden de krant saai en slecht leesbaar. President-commissaris Feith meende 'dat de N.R.C. veel woorden nodig heeft om iets te zeggen' en miste 'faits divers en wat luchtiger stof' in de krant. Ook commissaris Nauta had 'moeite met de lange artikelen'. Hij zei 'in de trein [...] gemakkelijker het Algemeen Handelsblad dan de N.R.C.' te lezen. Kranten lezen moest volgens Nauta een genoegen zijn, wat bij het eigen dagblad niet het geval was, getuige ook de uitspraak van commissaris Van der Hoeven, die het vaak een 'opgave om het te lezen' vond. De directie sprong dankbaar op de kritiek in. Om de leesbaarheid van de krant te bevorderen, drong Baas aan op aanpassing van de opmaak en stelde Pluygers voor te 'streven naar een beknopter en zakelijker vorm'. Pluygers vond ook dat de voorpagina gereserveerd zou moeten worden voor het nieuws – commentaren moesten naar Angelsaksisch voorbeeld verhuizen naar een in te stellen 'editorial page'.

Reagerend op de naar voren gebrachte kritiek, haalde Stempels zijn eigen woorden aan uit een lezing die hij kort tevoren in Utrecht gehouden had. Hij hield de directie en commissarissen voor dat er twee soorten journalistiek bestonden: 'de journalistiek die leeft bij het incident en de journalistiek die leeft bij de continuïteit. De eerste categorie heeft het bezwaar dat men te zeer een eenvoudig licht laat vallen op het beeld. Dit verkoopt echter gemakkelijker. De tweede categorie streeft naar de samenhang der dingen.'

In de informele sfeer van de redactie placht Stempels zich nog pregnanter uit te drukken; daar refereerde hij aan andere kranten als 'proletenkrantjes'. Ook over het geestverwante Handelsblad sprak hij met de daain.¹⁷ Waarschijnlijk rekende Stempels geen enkele andere Nederlandse krant tot de categorie waartoe de NRC behoorde. Commerciële overwegingen mochten daarin geen verandering brengen.

Toch kwam Stempels wel enigszins tegemoet aan de kritiek. Hij beloof-

de de commissarissen dat de krant een minder saai uiterlijk zou krijgen. Ook zou voortaan worden gestreefd naar kortere artikelen en heldere koppen. Met het oog daarop werden nog dat najaar zijn vertrouwensman Scheltes en E.J. (Han) Moojen benoemd tot eindredacteur. Maar de invloed van deze eindredactie bleef beperkt. Het bestaan ervan verdroeg zich slecht met de autonomie van de individuele redacteur, die bij de NRC van oudsher uitgangspunt was van de redactionele organisatie. Bovendien weigerde de redactie buitenland een orgaan boven zich te erkennen. Men sprak dan ook van de 'zogenaamde eindredactie', of kortweg 'de zogenaamde'. Een hardhandig ingrijpen in hun teksten hoefden redacteurs van 'de zogenaamde' niet te vrezen. Oud-redacteur G.A.W. Zalsman, die in 1971 terugblikte op de 45 jaar dat hij voor de NRC had gewerkt, zei hierover: 'Het was een heerlijke manier van werken. Nooit kreeg je te horen dat je stuk te lang was. Als het héél lang was, kreeg je hoogstens een aanwijzing voor de volgende keer.'¹⁸

De redactie als trein

De helft van de redactie buitenland in de tekening die Otto Dicke van de NRC-redactie maakte voor het Wekelijks Bijvoegsel van 24 december 1960.

Stempels wist de directie te overtuigen van het feit dat de aanpassingen waartoe hij bereid was een uitbreiding van de omvang van zowel de krant als de redactie noodzakelijk maakten. Het gebruik van grotere letters en meer wit ging tenslotte ten koste van de redactionele ruimte en meer aandacht voor opmaak en eindredactie betekende meer werk. De redactie werd nog datzelfde jaar met drie redacteuren uitgebreid tot 52 in totaal.¹⁹ Ook de redactionele ruimte groeide op de lange termijn.

Op kerstavond 1960 stelde de redactie zich aan de lezers voor op een speciale pagina in het Wekelijks Bijvoegsel. Tekenaar Otto Dicke had de redactie afgebeeld als een trein met voor elke deelredactie een aparte wagon waarin de bijbehorende redacteuren gezeten waren, herkenbaar aan attributen die refereerden aan hun functie of 'verborgen hartstochten'. Zo had Scheltes niet alleen het eindredactionele potlood achter zijn oor, maar droeg hij ook een geblokt overhemd, een verwijzing naar het cryptogram dat hij sinds 1952 elke week voor de krant van zaterdag maakte.

'Aanschouwt deze trein met zijn reizigers en personeel, o lezeressen en lezers van de N.R.C.!' begon de tekst die de tekening begeleidde. 'Dagelijks rijden deze vehikels met hun bemanning door uw woningen. Maar gij weet het niet en ziet slechts het spoor dat zij achterlaten, een spoor van pagina's [...] Gij kent de bemanning vaak wel aan het spoor. Maar bij name kent gij meestal alleen de hoofdmachinist. [...] Zelden gebeurt het, dat gij, lezeressen en lezers, zo persoonlijk wordt toegesproken. Vandaag evenwel komen allen die u dagelijks onder één collectieve naam bezoeken, persoonlijk en heel zichtbaar bij u binnenrijden.' Dat de redactie in deze zaterdagse kerstkrant voor een moment uit haar hogelijk gewaardeerde anonimiteit trad om de lezer haar 'goede wensen' voor het nieuwe jaar over te brengen, was een bijzondere vorm van reclame. De reclame-campagne waarmee de aanpassing van het redactionele beleid gepaard ging, herstelde de opgaande lijn in het abonnementenbestand.²⁰ Tot en met 1966 zou het aantal abonnees van de NRC blijven stijgen. De directie en de commissarissen waren tevreden; president-commissaris Feith prees het 'nieuwe gezicht' van de krant.²¹

Hoe zag de NRC er na de 'facelift' uit? We volgen het 'spoor van pagina's' door de eerste helft van de jaren zestig en werpen daarbij hier en daar een blik in de verschillende wagons.

Objectiviteit

Dat er wat meer aandacht aan de opmaak besteed werd, was vooral aan de voorpagina te zien. Maakte deze aan het begin van 1960 nog een overvolle en rommelige indruk, aan het eind van dat jaar zag de voorpagina er dankzij de grotere letter en het gebruik van meer wit al een stuk overzichtelijker uit. De korte inhoudsopgave 'Vandaag in de NRC', die rechtsboven op de voorpagina kwam te staan, maakte het voor de lezer iets makkelijker zijn weg in de krant te vinden.

De NRC ging ook meedoen aan het moderne journalistieke gebruik de voorpagina linksboven met het meest belangrijke nieuws te 'openen'. Maar Pluygers had zijn zin niet gekregen: Stempels wilde de voorpagina niet uitsluitend voor het nieuws reserveren. Het tekende de journalistieke houding van de hoofdredacteur, die weigerde incident boven samenhang te verheffen. Terwijl bij andere kranten de voorpagina steeds nadrukkelijker voor het nieuws gereserveerd werd, bleven bij de NRC de twee belangrijkste commentariërende artikelen, het hoofdartikel en het parlementaire overzicht, op de voorpagina staan. Zo besloeg het overzicht van de beraadslagingen in de Eerste of Tweede Kamer elke dag wel een vijfde van de voorpagina.

Naast het parlementaire overzicht kende de NRC als enige Nederlandse krant ook nog een parlementair verslag, dat eveneens dagelijks verscheen, maar dan verderop in de krant. Dit werd het 'beknopt verslag' genoemd, wat gezien de lengte ervan een misleidende aanduiding was. Het was een vrijwel letterlijke weergave van de beraadslagingen in de Kamer en miste het commentariërende karakter van het overzicht. De NRC onderscheidde zich met een parlementaire journalistiek van hoge kwaliteit: deskundig, objectief en kritisch. Anders dan bij het Handelsblad was er van identificatie met de VVD in de parlementaire verslaggeving van de NRC niets te merken; de redactie stelde zich ook op dat gebied volkomen objectiviteit ten doel. Niet voor niets wist de krant zo veel abonnees buiten de liberale kring te trekken. Ook een zelfverklaard tegenstander van de VVD als Hugo Brandt Corstius vond 'de nationale politiek van de N.R.C. zeer te prijzen' vanwege de betrachte objectiviteit.²²

De parlementaire redactie bestond uit twee redacteurs: één voor het overzicht en één voor het verslag. In de tekening van de trein waren zij ieder in een eigen wagon – in de vorm van een gouden koets – afgebeeld. Vooral de schrijver van het overzicht, de eerste parlementaire redacteur, was een gewichtige figuur bij de NRC. Toen Stempels zijn functie van eerste parlementaire redacteur verruilde voor die van hoofdredacteur, was

hij opgevolgd door H.J. Roethof, die in 1951 was aangenomen als redacteur Indonesische zaken en Stempels al vaak als overzichtschrjver had vervangen. Hein Roethof was een onafhankelijk en kritisch denker en paste als zodanig geheel in de traditie van de parlementaire redactie van de NRC. Onder Stempels bleek de ruimte die de eerste parlementaire redacteur zich politiek gezien kon veroorloven evenwel begrensd. Hoe dit tot het vertrek van Roethof leidde, komt verderop in dit hoofdstuk aan de orde.

Rijnmondjes

Op pagina 2 van de NRC stond het lokale nieuws, 'met prijzenswaardige beperking gebracht', naar de mening van Hugo Brandt Corstius, die in april 1961 een portret van de NRC maakte voor Hollands Weekblad. Ook het nationale nieuws werd volgens hem 'in verstandige matigheid' gegeven. Pagina 2 kende verschillende vaste koppen: korte berichten uit Rotterdam en omgeving verschenen onder de kop 'Rijnmondjes', voor Den Haag waren er de 'Ooievaria' en voor Amsterdam de 'Aemstelvaria'.

De NRC had drie edities: een voor Rotterdam en directe omgeving, een voor Den Haag en een voor de rest van het land. De laatste kwam het eerst van de persen, omdat deze naar de meest afgelegen plaatsen moest worden verspreid. De edities verschilden weinig; ze waren eerder een technisch dan een journalistiek gegeven. Wel werd naar aanleiding van de enquête van 1960 besloten om niet meer al het secundaire Rotterdamse nieuws ook in de edities voor buiten Rotterdam op te nemen.

Hoewel de NRC een landelijke krant was, drukte Rotterdam een duidelijk stempel op het blad. Het was begrijpelijk dat lezers buiten Rotterdam de krant een te sterk Rotterdams karakter vonden hebben. Neem de Euromast, de spectaculaire uitkijktoren die ter gelegenheid van de Floriade van 1960 door de Rotterdamse architect H.A. Maaskant was ontworpen; opvallend was hoeveel aandacht dit nieuwe symbool van Rotterdam in de NRC kreeg. Zo stond op oudejaarsdag 1960 op de eerste pagina van het Wekelijks Bijvoegsel het gedicht 'Blik van de Euromast', terwijl eerder dat jaar ter gelegenheid van de officiële opening van de uitkijktoren op die plaats een serie foto's van de Euromast afgedrukt was en enkele maanden daarvoor een foto van een verlichte Euromast op de voorpagina had gestaan.²³

De redactie Rotterdam was met vier redacteurs even groot als de redactie binnenland. Een van de vier redacteurs in de wagon van de stadsredactie was Vrouwe Justitia, oftewel I.M.A. (Ingeborg) Donker-

Rutgers. Zij was de enige vrouwelijke redacteur van de NRC aan het begin van de jaren zestig en schreef de rechtbankverslagen. Verder had de NRC twee vaste redacteurs in Amsterdam, twee in Den Haag en één in Utrecht.

De redacteurs binnenland bleven op hun post op de redactie en werkten daar voornamelijk persberichten van het ANP. Aangezien zij zelf eropuit gingen, leunde de NRC veel sterker op het ANP dan kranten als De Telegraaf, De Maasbode of de Volkskrant. Zelfs het Handelsblad, dat een bescheiden verslaggeverij had, genereerde meer eigen nieuws. Ook als het nieuws zich heel nadrukkelijk aandiende, volstond de NRC vaak met de berichtgeving van het ANP. Om een voorbeeld te noemen: de grote treinramp van Harmelen in 1962, waarbij 93 doden vielen, werd niet door een eigen redacteur verslagen.²⁴ F.G. (Flok) de Ruiter, die in 1963 de redactie binnenland kwam versterken, had bij De Typhoon en de Nieuwe Revu gewerkt en was gewend eropuit te trekken. Toen hij net bij de NRC was begonnen, werd zijn woonplaats Ridderkerk opgeschrikt door een reeks branden. Elke brand werd in de NRC vermeld met een klein berichtje. De Ruiter stelde voor om de politie, omstanders en slachtoffers te interviewen en het verband tussen de klaarblijkelijk aangestoken branden bloot te leggen in een reportage. Maar voor zo'n initiatief stond men niet open.²⁵ Er waren wel twee redacteurs speciaal belast met het schrijven van reportages, P.J. (Peter) Dorrenboom en F. (Frans) den Houter, maar dezen werkten elk jaar min of meer hetzelfde programma af. De reportages waren dan ook niet op nieuws gericht. 'Agendajournalistiek' noemden sommigen het smalend. Den Houter ging iedere lente naar de Leipziger Messe. Dorrenboom, die al sinds 1926 voor de NRC werkte, ging, als hij daarvoor uitgenodigd werd, naar militaire oefeningen in het buitenland en vertoonde zich dan graag op de redactie in het uniform dat hij voor die gelegenheid van het leger kreeg aangemeten.²⁶

Ongein

Pagina 3 was jarenlang het domein van de redactie buitenland geweest met als vlaggenschip de rubriek 'De Toestand'. Deze rubriek was ontstaan in de Eerste Wereldoorlog als schets van de situatie op de Europese slagvelden en de ontwikkelingen in de internationale politiek. Maar als onderdeel van de modernisering van eind 1960 verloor pagina 3 haar internationale karakter. Om Pluygers in zijn wens naar een 'editorial page' enigszins tegemoet te komen, werden vanaf toen verschillende commen-

tariërende rubrieken op deze pagina bijeengebracht. Naast 'De Toestand' stond hier voortaan het 'Kritische commentaar', een gezaghebbende rubriek die door de hoofdredacteur of andere ervaren redacteurs geschreven werd als men vond dat voorvallen in de politiek of maatschappij daartoe aanleiding gaven.

Verder verscheen vanaf 4 november 1960 op pagina 3 'Uw Mening', een rubriek voor ingezonden brieven die voor de oorlog al had bestaan, maar wegens ruimtegebrek na de oorlog niet was voortgezet. 'Uw Mening' kwam onder redactie te staan van A.F. Luyendijk, een onafhankelijke geest die allerlei afwijkende stemmen in zijn brievenrubriek aan bod liet komen, wat ongekend was in de verzuilde Nederlandse journalistiek. Hij was door Stempels van Den Haag, waar hij tot dan toe de overzichten van de debatten in de Eerste Kamer verzorgde, terug naar Rotterdam gehaald. Door persoonlijke problemen dreigde deze talentvolle redacteur namelijk in zijn werk vast te lopen – Stempels, die vaker redacteurs de hand boven het hoofd hield, bood hem met 'Uw Mening' een veilig heenkomen. André Luyendijk was een van de meest markante figuren van de NRC. Hij was veelzijdig: hij schreef net zo gemakkelijk een literatuurrecensie als een staatkundig betoog. Onder Haagse journalisten genoot hij gezag vanwege zijn vooruitziende blik op politiek-maatschappelijke ontwikkelingen. Onder zijn collega's van de NRC werd hij gewaardeerd om zijn originele geest en zijn gevoel voor humor. Luyendijk had lak aan conventies en was ongevoelig voor hiërarchie. Typerend was zijn superieure reactie toen hoofdredacteur Stempels hem eens confronteerde met een stapel boze brieven die de krant had ontvangen naar aanleiding van een artikel van zijn hand. Luyendijk zou volgens deze anekdote de stapel aan de hoofdredacteur teruggestuurd hebben met het kattebelle-tje: 'Gezien, akkoord. Luyendijk.'²⁷

Ondanks de commentaren en de brievenrubriek had pagina 3 weinig weg van een opiniëpagina, zoals die naar Angelsaksisch voorbeeld bij andere kranten in zwang kwam. Met aanpassing van die enkele pagina was gepoogd om aan heel verschillende wensen tegemoet te komen. Zodoende hinkte men op twee gedachten: aan de ene kant werd pagina 3 een verzamelplaats voor commentaren – hoewel de belangrijkste commentariërende rubrieken, het hoofdartikel en het parlementaire overzicht, op de voorpagina bleven staan; aan de andere kant moest de pagina luchtige leesstof bieden. Zo verhuisde 'De Zandloper', een rubriek met literaire mijmeringen van ex-buitenlandredacteur G.H.M. (Gerard) van Huet, naar pagina 3.²⁸

Nieuw was de rubriek die dichter en essayist Paul Rodenko onder het

pseudoniem 'Thomas' voor pagina 3 schreef. Stempels had naar aanleiding van de kritiek dat de krant saai was op eigen initiatief, zonder daarover met de redactie of met zijn adjunct te overleggen, Rodenko gevraagd voor dit 'entrefilet'. Onder de kop 'Quax' leverde Rodenko vanaf 1 november 1960 dagelijks een stukje. 'Thomas' was hierin steeds in gesprek met 'de meester'. Deze rubriek ter vermaak betekende een breuk met het verleden, maar ironisch genoeg vond bijna niemand 'Quax' grappig. Volgens Heldring waren de stukjes 'van een ongekennde zoute-loosheid'. Brandt Corstius noemde Rodenko's schepping 'een zeldzame verzameling ongijs' (sic).²⁹ Het was de enige kritische noot in zijn lovende portret van de NRC. 'De versiering' was volgens Brandt Corstius überhaupt een zwakke steen bij de NRC.

Zondagskind

'De Toestand', die zijn traditionele plaats op de drie had behouden, werd in de jaren zestig door C.M. Smits jr. – zijn vader had ook gewerkt bij de NRC – geschreven. Hij was Heldring opgevolgd als eerste redacteur buitenland, toen deze adjunct-hoofredacteur werd. De redactie buitenland functioneerde in hoge mate autonoom – zij was een staat in een staat. Hoofredacteur Stempels voelde zich niet thuis op buitenlands terrein en liet zich er nauwelijks gelden. Met zes redacteurs was buitenland, samen met de kunstredactie, de grootste deelredactie en beschikte over de meeste ruimte in de krant. Van alle deelredacties stond buitenland het hoogst in aanzien. Het was geen toeval dat juist deze redactie in de tekening van Dicke als eerste wagon verbeeld was na de locomotief van de hoofdredactie en het wagonnetje van de pas ingestelde eindredactie. Naast de parlementaire verslaggeving was de buitenlandberichtgeving dan ook het terrein waarop de reputatie van de NRC gegrondvest was. Brandt Corstius stelde in zijn portret dat, als er zo iets bestond als 'een objectieve visie op de wereldpolitiek', de NRC die dicht benaderde met de kenmerkende 'bereidheid om ook minder leuke dingen waar te nemen', het 'vermogen om altijd de hoofdzaken in het oog te houden' en de 'rustige benadering van de tegenstander'. Dragende redacteurs van de redactie buitenland waren de reeds genoemde Stan Smits en de van Het Vrije Volk afkomstige K.M. (Klaus) Schreiner.

Begin jaren zestig had de NRC zes buitenlandse correspondenten in vaste dienst.³⁰ Vijf correspondenten zaten in de belangrijkste hoofdsteden; de zesde, J.H. Huizinga, reisde rond. Jim Huizinga, zoon van de beroemde historicus, was in 1936 begonnen als correspondent in Londen

en werd in de jaren vijftig reiscorrespondent. In overleg met de hoofdredacteur bepaalde Huizinga zijn bestemming, meestal een land waar zich net een omwenteling had voorgedaan, maar de rookwolken weer opgetrokken waren. Thuis in Engeland, waar hij na zijn correspondentschap was blijven wonen, bereidde hij zijn reizen voor en na terugkomst stuurde hij de artikelen per post naar Rotterdam. De reisbrieven van Huizinga vormden volgens Brandt Corstius de 'kroon op de buitenlandse berichtgeving'.³¹ Een voorbeeld van een serie was Huizinga's vijfdelige portret van het Portugal onder dictator Salazar, dat in juni 1961 in de krant verscheen. Huizinga schetste hierin op meeslepende wijze hoe de hem sympathieke Salazar, die toen al bijna dertig jaar aan de macht was en tot 1960 geen druppel bloed van zijn onderdanen had laten vloeien, nu zichzelf en zijn natie zou bezoedelen met zijn weigering de loop der geschiedenis te aanvaarden in de Portugese koloniën.

In de trein van Dicke ligt Huizinga ontspannen onder een parasol in het zonnetje, met op zijn knieën een blocnote die de associatie van een permanente vakantie echter niet helemaal wegneemt. Huizinga was dan ook het zondagskind van de redactie: iemand met talent en de juiste connecties die voor succes nooit hard had hoeven werken. Als sterccorrespondent was zijn positie bij de NRC in de jaren zestig nagenoeg onaanastbaar. Zijn artikelen verschenen zelfs onder zijn eigen naam, iets wat uniek was voor de NRC. Huizinga hield zich op afstand van de gewone redacteurs. Wanneer hij in Rotterdam op de krant was, onderhield hij zich alleen met de hoofdredacteur. Het kwam niet in zijn hoofd op om even langs te gaan bij de redactie buitenland, waar men zich toch altijd inspande zijn tamelijk onverzorgde kopij netjes in de krant te krijgen. N.R. (Nico) Klein, die in 1961 als redacteur buitenland bij de NRC kwam werken, herinnert zich dat als Huizinga, die al jaren in Engeland woonde en getrouwd was met een Engelse, bij het schrijven niet meer op een Nederlands woord kon komen, hij het Engelse equivalent gebruikte en erboven aantekende: 'redactiedienst, gelieve vertalen'. Van de jonge buitenlandredacteur S. (Sander) baron Schimmelpenninck van der Oye, die tot 1960 bij de NRC werkte, wordt verteld dat hij, geërgerd door de airs van Huizinga, deze eens opbelde en hem vroeg: 'Zeg, klopt het dat jij wilt dat iedereen jou hier u noemt?'³²

Controversieel

Pagina 3 herbergde ook drie keer per week 'Dezer dagen', de rubriek waarin adjunct-hoofdredacteur Heldring schreef wat hem beliefdde.

Meestal betrof dat de internationale politiek, het terrein waar Heldring zich het meest thuis voelde. Zijn rubriek werd door velen gelezen. Voor sommige Handelsblad-abonnees was het zelfs een reden om op de NRC over te stappen.³³

‘Dezer dagen’ was ‘een volstrekt nieuw soort rubriek voor de NRC’, zoals een collega achteraf vaststelde ‘want opgezet niét volgens het geijkte ouderwetse patroon van de bijna sacrosancte objectiviteit, maar als zeer persoonlijke en vaak controversiële uiting’.³⁴ Persoonlijk was de rubriek, waarin Heldring zijn mening sterk deed gelden, naar de toenmalige norm zeker. Wel verschool Heldring zich achter de pluralis majestatis en bleven de artikelen ongesigneerd, zoals de traditie bij de NRC wilde. Lezers konden hem herkennen aan zijn paragraafteken: een ster. Zij reageerden op zijn stukken, reacties waarop hij in een volgende ‘Dezer dagen’ vaak weer reageerde. Controversieel was de rubriek, omdat Heldring zonder schroom schreef. Waar anderen het bijvoorbeeld beter vonden te zwijgen wanneer de regering zich in een lastig parket bevond, schreef Heldring vrijuit zijn bezwaren op, want, zo verweerde hij zich op 26 juni 1961 tegen een boze-briefschrijver: ‘Onze schroomvalligheid jegens het gezag is toch al groter dan gezond is voor een goede democratische gang van zaken.’³⁵ Controversieel was Heldrings rubriek ook omdat zijn logische manier van redeneren een even dwingende als onwenselijke conclusie kon opleveren. Niet de wenselijkheid, maar de werkelijkheid was leidraad van zijn gedachten. Dit leidde vaak tot kritiek op het Nederlandse buitenlandse beleid, dat eerder tot uitgangspunt had hoe de wereld eruit zou moeten zien dan hoe de wereld eruitzag. Heldring noemde dit ‘de typisch Nederlandse illusie, dat gelijk hebben voldoende is.’³⁶ Zelf was hij doordrongen van het besef dat niet de moraal, maar de macht de verhouding tussen staten bepaalt.

Binnen de NRC nam Heldring met zijn op de historische werkelijkheid gestoelde benadering van de wereldpolitiek een uitzonderingspositie in.³⁷ In de hoofdredactionele kolommen van de NRC werd de buitenlandse politiek traditiegetrouw volkenrechtelijk benaderd. In de jaren tien en twintig had de beroemde volkenrechtsgeleerde Cornelis van Vollenhoven, volgens wie Nederland voorbestemd was een leidende rol te spelen bij de vestiging van een internationaal rechtsbestel, frequent voor de krant geschreven; zijn artikelen verschenen ongesigneerd en pasten geheel bij de redactionele lijn zoals hoofdredacteur Van der Hoeven die bepaalde. Ook Stempels voelde zich met deze volkenrechtelijke traditie verbonden. Het belang dat hij hechtte aan de Europese instellingen en de berichtgeving over de Europese samenwerking kan in dit licht worden

gezien.³⁸ Het ideaal van een verenigd Europa werd in de jaren vijftig en zestig overigens algemeen aangehangen in Nederland. Heldring was een van de weinigen die waarschuwden dat Nederland op zijn hoede moest zijn voor de sterkere Europese partners. Hij kon zich in zijn rubriek flink opwinden over aanhangers van 'de Europese mythe'. In 'Dezer dagen' van 12 juni 1961 hekelde hij 'hun gewoonte om een Nederlandse minderheidspositie [in de EEG] als ipso facto anti-Europees af te schilderen'. Hij wees op de inconsequentie dat fervente Europeanen een minderheidspositie anti-Europees noemden wanneer deze, in hun ogen, niet supranationaal genoeg was, maar ook wanneer Nederland er een ander standpunt mee innam dan De Gaulle, terwijl de Franse president van supranationalisme niets moest weten. 'Hoe rijmt men dat?' vroeg Heldring, die graag tegenstrijdigheden in andermans uitspraken en denkbeelden opspoorde, zich af, om meteen de verklaring erop te laten volgen: 'deze mensen zijn ideologen' en kunnen als zodanig 'vrede hebben met de innerlijke tegenstrijdigheden hunner mythe'. En hij vervolgde: 'Omdat voor hen de eenheid van Europa niet alleen maar een nuchtere politieke wenselijkheid is, maar een levensvervulling, kunnen zij, met de onverdraagzaamheid die de grote verleiding is van de gelovige, de andersdenkende voor anti-Europees uitmaken.' Saillant was dat hoofdredacteur Stempels een dergelijke gelovige genoemd kon worden. Stempels was actief in de Europese Beweging en een vurig voorstander van de Europese eenwording. Maar Stempels onthield zich van commentaar; hij liet Heldring vrij in zijn rubriek – en daar was Heldring hem erkentelijk voor. Lezers lieten zich echter niet onbetuigd: 'Dezer dagen' riep vaak heftige reacties op, die ruimhartig geplaatst werden in de brievenrubriek 'Uw Mening'. Idealisten voelden zich miskend door Heldring of in het nauw gedreven door zijn rationele argumentatie. Zijn scherpe analyses, waarin hij weinig heel liet van het Nederlandse buitenlandse beleid, maar zelden een oplossing aandroeg, kwamen hem vaak op de kritiek te staan dat zijn benadering niet constructief was.

Nieuw-Guinea

Een voorbeeld van een probleem waar Heldring de vinger op de zere plek legde zonder de lezer daarbij ook maar een pleister aan te reiken, was de kwestie rond Nederlands Nieuw-Guinea, dat in 1949 buiten de overdracht van de soevereiniteit van Nederland aan Indonesië was gebleven, en sindsdien een steeds heter hangijzer in de betrekkingen tussen beide landen was geworden. In reactie op de 'Dezer dagen' die Heldring begin

juni 1961 aan de kwestie wijdde, verweet een lezer de krant 'op de meest pessimistische en ontmoedigende manier over dit vraagstuk te schrijven' en kritiek op het regeringsbeleid te uiten 'van even negatieve als onvruchtbare aard'.³⁹ Inderdaad had Heldring een weinig vleierende historische analyse van het Nederlandse beleid ten opzichte van Nieuw-Guinea gegeven: Nederland had Soekarno simpelweg niet alles gegund en Nieuw-Guinea in 1949 voor zichzelf gehouden om zo toch nog iets van het oude koloniale rijk overeind te houden; pas omstreeks 1955 was het beginsel van zelfbeschikking voor de inheemse bevolking 'ontdekt' als argument voor het behoud van Nieuw-Guinea. Met het propageren van zelfbeschikking voor de Papoea's had Nederland een verantwoordelijkheid op zich geladen, die men nu niet langer bereid was te dragen want, zo stelde Heldring: 'iedereen – dat is wel duidelijk – wil thans van Nieuw-Guinea af'. En hij besloot: 'Wij voor ons kunnen ons geen groter falen voorstellen dan van een natie die een verantwoordelijkheid creëerde toen die er niet was, en na ruim 10 jaar van die verantwoordelijkheid af wil, nu ze er is.'

Het falen van Nederland in deze kwestie werd door Heldring breed uitgemeten, zonder dat hij daarbij een oplossing aandroeg, sterker nog, het dilemma waarin Nederland zich bevond, werd door hem alleen maar scherper aangezet: in een volgende 'Dezer dagen' stelde Heldring dat, aangezien Nederland nu eenmaal de fout had gemaakt om het beginsel van zelfbeschikking geldig te verklaren voor het achterlijke Nieuw-Guinea, Nederland de uit die beslissing voortvloeiende verantwoordelijkheid behoorde te blijven dragen 'totdat de volledige zekerheid is bereikt, dat Nieuw-Guinea over zijn lot zal kunnen beschikken'. Hiermee verlangde de anders zo realistische commentator evenwel het onmogelijke van Nederland: hoe kon Nederland die zekerheid garanderen? Nederland was in dezen immers afhankelijk van de medewerking van Indonesië en de steun van de Verenigde Staten.

In 'Dezer dagen' van 18 augustus bracht Heldring naar voren dat Nederland vanwege de belofte van zelfbeschikking Nieuw-Guinea niet langer als het zijne kon beschouwen en het daarom ook niet aan Indonesië terug kon geven – een legalistische en volkenrechtelijke redenering die, vloeiend uit de pen van Heldring, als een verrassing kwam. Waar Heldring zijn lezers geregeld voorhield dat eigenbelang in het verkeer tussen staten doorslaggevend was en 'de tegenpartij' dus niet op haar betrouwbaarheid maar op het belang dat zij bij het akkoord had, getoetst moest worden,⁴⁰ golden voor het optreden van het vaderland kennelijk wel de hoogste morele principes.

Eervolle uitweg

Terwijl de discussie over Nieuw-Guinea in de eerste helft van 1961 aan de gang was, zwegen de hoofdartikelen van de NRC erover; Stempels had, zo herinnerde zowel Heldring als Roethof zich, geen mening over deze kwestie.⁴¹ Maar in augustus 1961 wijdde de NRC plotseling maar liefst vijf hoofdartikelen achter elkaar aan Nieuw-Guinea. Wat bleek het geval? Stempels was met vakantie en Heldring nam als zijn plaatsvervanger de gelegenheid te baat de netelige kwestie alsnog in het hoofdartikel de nodige aandacht te schenken. De strekking en toon van Heldrings hoofdartikelen verschilden wezenlijk van wat hij twee maanden eerder in zijn eigen rubriek had geschreven. Waar Heldring in 'Dezer dagen' onbekommerd 'het totale failliet' had kunnen constateren van een politiek die een belofte had gedaan waaraan de regering zich volgens hem had te houden, maar die tegelijkertijd onvervulbaar was, vergde zijn rol als plaatsvervangend hoofdredacteur nu dat hij meer deed dan alleen een dilemma schetsen. Hij moest een beleidssuggestie doen. De 'eervolle uitweg' die Heldring de regering wees, was een wel heel beperkte interpretatie van het zelfbeschikkingsrecht: Nederland moest de Papoea's met spoed 'opvoeden tot de enige keus die verantwoord is', namelijk aansluiting bij Indonesië. Zo zou de bevolking van Nieuw-Guinea zichzelf het best dienen, en zo 'zou Nederland zijn belofte van zelfbeschikking de Papoea's gegeven, niet schenden'.⁴²

Het is verrassend dat Heldring in de kwestie Nieuw-Guinea, zowel in zijn rubriek 'Dezer dagen' als in de door hem geschreven hoofdartikelen, veel meer aandacht blijkt te hebben gehad voor de volkenrechtelijke plichten dan tot nu toe is aangenomen. Zo gaat Piet Hagen er in *Journalisten in Nederland* van uit dat Heldring omtrent Nieuw-Guinea 'een soortgelijk standpunt' innam als eind jaren veertig bij de onafhankelijkheidsstrijd van Indonesië, toen hij had aangedrongen op een snelle overdracht van de soevereiniteit. 'Nederland stond [...] alleen en deed er dus goed aan, ook vanwege het economische belang, de soevereiniteit zo snel mogelijk over te dragen,' verwoordt Hagen hier Heldring.⁴³ Roethof, die tijdens het conflict over Nieuw-Guinea parlementair redacteur van de NRC was en daarbij ook 'overzeese zaken' deed, dicht in zijn memoires Heldring eveneens een economisch gemotiveerd standpunt toe, in contrast met zijn eigen weigering 'de door ons aan de Papoea's gedane beloften te verkwanselen voor het veronderstelde belang van de ondernemers'.⁴⁴ Maar we hebben hierboven uit Heldrings eigen artikelen kunnen opmaken dat hij verrassend genoeg een morele positie innam, hoewel hij zeker niet in dezelfde geëxalteerde termen schreef als de meer idealistische Roethof.

Terugkerend naar het ‘spoor van pagina’s’ dat de NRC-trein door de huiskamer van de abonnee trok, treffen we op pagina 5, de laatste pagina van de krant met een vaste indeling, het domein van de kunstredactie. Letteren en kunst hadden vanaf het ontstaan van kunstkritiek in dagbladen aan het begin van de twintigste eeuw een voorname positie ingenomen bij de NRC. Er waren steeds grote literaire namen verbonden geweest aan de krant, zoals Victor van Vriesland, Simon Vestdijk en Jacques Bloem. In de jaren vijftig en zestig was Adriaan van der Veen, die sinds 1946 bij de NRC werkte, de grote naam. Hij verwierf bekendheid met romans als *Wij hebben vleugels* (1946) en *Het wilde feest* (1952). In totaal zou hij meer dan twintig romans schrijven. Zijn werk als redacteur letteren bij de NRC deed hij, zoals hij zelf schreef, met opgelegde animo – het leven van een vrije schrijver durfde hij niet aan.⁴⁵

Ondanks zijn klinkende naam mocht ook Van der Veen tot zijn spijt zijn artikelen in de NRC niet signeren. Recensies van redacteurs bleven ongesigneerd en boven recensies van medewerkers stond iets als ‘Van onze Amsterdamse filmmedewerker’ of ‘Van onze Twentse muziekmedewerker’. De kunstpagina herbergde hoofdzakelijk recensies. Deze waren zakelijk en deskundig.⁴⁶ De kunstredacteurs waren zeer ervaren: Zalsman werkte al vanaf zijn twintigste bij de NRC en was er de laatste tien jaar voor zijn pensioen in 1965 toneelredacteur. Ook A.C.P. (Christiaan) Seijffert, de redacteur muziek, ballet en film, en C. (Kees) Doelman, de redacteur beeldende kunsten, schreven het grootste deel van hun werkzame leven voor de NRC. Zij gingen respectievelijk aan het begin en aan het eind van de jaren zestig met pensioen.

Tot het terrein van de kunstredactie behoorde ook het Wekelijks Bijvoegsel, dat al sinds 1949 verscheen. Er stonden artikelen in over mode, muziek, beeldende kunst, literatuur, toneel en film – alleen de reportage waarmee het Bijvoegsel geopend werd, kon een algemeen journalistiek onderwerp hebben.

Chef van het Wekelijks Bijvoegsel was Scheltes – die daarmee maar liefst drie belangrijke functies in zijn persoon verenigde: naast zijn chefschap van het Wekelijks Bijvoegsel was Scheltes als secretaris van de hoofdredactie verantwoordelijk voor het ‘redactioneel-administratief beheer’ van de krant, en daarnaast was hij ook nog eindredacteur. Daarbij vond hij nog tijd om elke week het cryptogram te maken. Scheltes was dan ook een harde werker, en bovenal een hartelijke en hulpvaardige collega. Een vrolijke, joviale man met een grote aanhankelijkheid ten aan-

zien van hoofdredacteur Stempels, die hij uiterlijk gezien enigszins imiteerde: net als Stempels droeg hij een vlinderdas en rookte hij sigaretten van het merk Caballero.

Sigaren

Hoewel sport bij de NRC in laag aanzien stond, werkten er de meest bekende sportjournalisten. Tot begin jaren vijftig was dat A.M.H. Meerum Terwogt; zijn opvolger was J. Cottaar, bekend van zijn radiopraatjes voor de KRO. Hij werd in 1952 door Rooij bij De Tijd weggehaald – Rooij liep wel warm voor sport, maar Stempels interesseerde zich er hoegenaamd niet voor. Op maandag vulde sport één of twee pagina's met wedstrijdverslagen en –uitslagen. Af en toe was er een reportage als vooruitblik op een groot toernooi. De aandacht ging vooral uit naar de 'nette' sporten zoals cricket en paardensport. Aangezien sport niet gewichtig werd geacht, werd de kopij van de sportredactie 's avonds in de daluren gezet. Als er groot sportnieuws was, moesten er sigaren aan te pas komen om zetters en opmaker gunstig te stemmen, herinnerde J.M. Bik zich, die in 1965 als tweede sportredacteur bij de NRC kwam werken.⁴⁷ Drie jaar later was Joep Bik alweer vertrokken naar het dagblad Trouw. Een van de redenen van zijn vertrek was dat voor de buitenwereld onzichtbaar bleef hoeveel werk hij verzette. Artikelen verschenen nu eenmaal anoniem in de NRC, en zo strekten de zijne tot eer van Jan Cottaar. In feite werd deze echter in beslag genomen door zijn nevenactiviteiten bij radio en televisie. Zijn radioreportages van de Tour de France maakten Cottaar bekend. In het weekend was hij vaste sportpresentator van de NTS/NOS; hij had een eigen televisieprogramma bij de KRO 'Van onze sportredacteur' en hij schreef ook nog voor allerlei sportbladen. Op de krant liet hij het meeste werk over aan zijn plaatsvervanger.⁴⁸

In tegenstelling tot wat in de jaren zestig de trend was bij andere kranten, bleef de journalistiek van de NRC strikt onpersoonlijk. Zelfs artikelen die in Le Monde, de gezaghebbende Franse krant waarmee de NRC een copyrightovereenkomst had, onder naam gepubliceerd werden, verschenen in de NRC ongesigneerd. Alleen bijdragen van bekende mensen die niet in dienst van de krant waren, verschenen onder eigen naam, zoals de kookrubriek van Henriëtte Holthausen in het Wekelijks Bijvoegsel.

In het interview dat Bibeb hem in 1960 afnam, zei Stempels over het signeren: 'Als men dat nodig heeft, deugt men niet voor het werk bij de NRC.' Dit traditionele beleid had wel bepaalde nadelen. Met het ontbreken van signering ontbrak ook een prikkel om te presteren. En niet alleen

de stimulerende, maar ook de disciplinerende werking van het schrijven onder naam ontbrak: redacteuren werden minder persoonlijk op hun fouten aangesproken en waren, zoals Cottaar, in de gelegenheid de kantjes ervan af te lopen.

De reputatie van de NRC als 'voornaamste' krant trok journalisten aan die elders al naam gemaakt hadden: Cottaar stapte van De Tijd over naar de NRC, en zo kwam ook televisiecommentator H. Schaafsma in 1959 van De Groene Amsterdammer. Henk Schaafsma schreef over televisie in de breedste zin van het woord: hij recenseerde niet alleen programma's, maar besteedde ook aandacht in zijn rubriek aan de sociaal-culturele rol van de televisie en aan de politieke behandeling van het medium. Soms kwam hij met nieuws, zoals het ontslag van een programmamaker, of ging hij in op bestuurlijke kwesties in de omroepwereld, waar hij zeer goed ingevoerd was, mede doordat hij enkele jaren programma's voor de VARA had gemaakt. Hij volgde ook de radio en televisie in omringende landen, en – of het nu de organisatie van de omroep betrof of de programmering – plaatste alles steeds in een verhelderend internationaal perspectief. Hoewel zijn beschouwingen actueel waren en zijn smaak vooruitstrevend, was zijn stijl dat allerm minst. Hij schreef ingewikkelde formele zinnen, gebruikte consequent de pluralis majestatis en uitdrukkingen als 'ons dunkt'. In de NRC viel hij daarmee overigens niet uit de toon.

Scheepvaartbewegingen

Samen met het scheepvaartnieuws zwierf de rubriek 'Economie en Financiën' in het achterste gedeelte van de krant. Het ging om twee onderwets met kleine berichten gevulde kolommen: bedrijfsresultaten, handelsberichten en beursberichten. De rubriek leed onder dezelfde tekortkomingen als de beursrubriek van het Algemeen Handelsblad: een droge opsomming zonder achtergronden. Maar de financieel-economische redactie van de NRC was niet zo belangrijk als de beursredactie van het Handelsblad. Tenslotte was de beurs in Amsterdam belangrijker dan die in Rotterdam, terwijl voor de havens natuurlijk het omgekeerde gold. De NRC had dan ook een aparte scheepvaartredactie, twee man sterk. Begin jaren zestig waren dat A. Willems en diens schoonzoon E.J. (Egbert) Monsma. Zij brachten de 'dagelijkse scheepvaartbewegingen' in kaart: in lange kolommen werden de aangekomen en vertrokken schepen opgesomd en de posities van schepen op zee weergegeven. Veel journalistiek bloed stroomde deze scheepvaartredacteuren niet door de aderen. Van

Arie Willems, die het werk al sinds de jaren veertig deed, wordt verhaald hoe hij eens onverrichter zake terugkwam van een tewaterlating. Hij had geen 'stukkie' omdat het schip niet te water was gelaten. Bij nader informeren van zijn collega's bleek dat de tewaterlating afgelast was om een saillante reden die des te meer een artikel gerechtvaardigd had.⁴⁹

3.4

Gebrekkige organisatie

De loodzetterij van de NRC.

Door de gebrekkige coördinatie van de deelredacties bij de NRC moest 'aan het steen' nog uit de kopij die al in lood gezet was worden geselecteerd.

Met het scheepvaartnieuws hebben we de hele krant van het begin van de jaren zestig doorgebladerd. Een belangrijke redacteur is daarbij echter ongenoemd gebleven. In de tekening van de trein bemant hij in zijn een-tje het wagonnetje van de opmaakredactie. Het betreft J.M.H. (Jan) Muij-rers, die bij de NRC 'aan het steen' stond: de lange, hoge tafel in de zetters-ruimte waarop de vormen van de pagina's met het loodzetsel gevuld werden. Aangezien vaak veel meer kopij in loodzetsel werd aangeleverd dan kon worden gedrukt, moest aan het steen alsnog een selectie worden ge-maakt. Met tact en wijsheid besliste Jan Muijers wat wel en wat niet in de krant kwam. Hij vervulde daarmee een veel belangrijker functie dan zijn hoedanigheid van opmaakredacteur deed vermoeden. Dat Muijers als laatste station van de redactie in het productieproces van de krant zo'n beslissende rol speelde, lag aan de gebrekkige organisatie van de NRC-re-dactie in de jaren zestig.

Formeel gesproken bestond er bij de NRC geen andere hiërarchie dan die tussen hoofdredacteur en redacteur; chefs waren er niet. De meeste deelredacties hadden wel een 'eerste' redacteur, maar hierbij ging het om een inhoudelijke en niet zozeer een leidinggevende functie: de eerste re-dacteur buitenland verzorgde 'De Toestand', de eerste parlementaire re-dacteur verzorgde het Kameroverzicht.

Al waren alle vijftig redacteuren in theorie autonoom, de vrijheid die een NRC-redacteur genoot was in de praktijk betrekkelijk. Er mochten dan geen chefs zijn, er was wel degelijk een informele hiërarchie, waarin ieder geacht werd zijn plaats te kennen. Ook bestonden er vaste procedu-res en gebruiken, die bij gebrek aan chefs des te dwingender waren. Jon-ge, talentvolle redacteuren als Bik en mr. B.C.L. Waanders vonden de sfeer formalistisch en merkten dat hun initiatieven niet op prijs werden gesteld. Zo haalde Pim Waanders zich de kritiek van een oudere collega op de hals toen hij in 1958 net was begonnen bij de NRC. Naar aanleiding van zijn ontdekking dat de VVD in Gelderland bij de samenstelling van de Gedeputeerde Staten ondanks verkiezingswinst buiten het college werd gehouden, schreef Waanders een stuk voor de rubriek 'Kritische com-mentaar'. De oudere collega waarschuwde hem daarop dat jonge redac-teuren niet geacht werden voor deze verheven rubriek te schrijven.⁵⁰

Hoofdredacteur Stempels zag de redactie als 'een vrije werkgemeen-schap' met de hoofdredacteur als 'primus inter pares', die de redacteuren zoveel mogelijk hun eigen boontjes liet doppen.⁵¹ Volgens Evert Diemer,

hoofddredacteur van De Rotterdammer, leek de nrc op een universiteit met de verschillende deelredacties als zelfstandig functionerende faculteiten en de hoofddredacteur als vertegenwoordiger naar buiten.⁵² Tot 1963 huisden de deelredacties en de redacteuren met een eigen rubriek ieder in een eigen kamer. Op initiatief van directeur Pluygers werden de aparte kamertjes toen afgeschaft en kwam de hele redactie op één zaal te zitten, inclusief de redactie buitenland – alleen de kunstredactie en de redacties financiën en scheepvaart bleven apart. Aangezien verdere organisatorische aanpassingen uitbleven, veranderde de werkwijze van de redactie niet wezenlijk door deze interne verhuizing: de coördinatie tussen de deelredacties bleef gebrekkig. Niemand had het overzicht over de berichtgeving, waardoor er nogal eens dubbele berichten in de krant verschenen. Zo kon het gebeuren dat een aanvaring met een Nederlands schip buiten de territoriale wateren niet alleen vermeld werd bij de scheepsberichten, maar ook werd meegenomen door zowel de redactie binnenland als de redactie buitenland. Ook kwam het regelmatig voor dat een bericht van een correspondent werd opgenomen dat elders in de krant al van het ANP was overgenomen.⁵³

Het enige geregelde contact tussen de deelredacties was het ochtend-overleg: opmaakredacteur Muijrs en enkele leidende redacteuren werden staande in de kamer van Stempels ontvangen, terwijl de hoofddredacteur achter zijn bureau bleef zitten.⁵⁴ Aldus werden summiere afspraken gemaakt over invulling van de krant. Debet aan de gebrekkige organisatie van de redactie was in niet onaanzienlijke mate de persoon van de hoofddredacteur, Lex Stempels.

Stempels als hoofdredacteur

Stempels maakt een praatje met een redacteur op de redactiezaal van de NRC, midden jaren zestig.

Stempels was een knappe, gesoigneerde man met grijs golvend haar. Zijn vlinderdas, hoed en wandelstok verraadden een hang naar het verleden; zo ook zijn vulpen, die hij weigerde neer te leggen voor de typemachine. Dat vond hij 'een fantasieloos ding, net als een auto' – hij reed liever paard.⁵⁵ Zijn voorganger Rooij beschreef hem als een '*gentle-man* die aan levensstijl en goede vormen hecht'.⁵⁶ Stempels was vriendelijk en voorkomend – ook al kon hij af en toe driftig uitvallen. De deur van zijn kamer stond altijd open, zoals de traditie bij de NRC wilde. Stempels maakte graag een praatje met redacteurs en verviel daarbij vaak in de rol van docent. Onuitputtelijke onderwerpen voor Stempels waren de klassieken en de Tweede Wereldoorlog, waarin hij zijn eigen aandeel neigde te vergroten. De enige die hem dan durfde te onderbreken was Luyendijk, die zelf tijdens de oorlog secretaris van Vrij Nederland was geweest. 'Lex, zit niet zo te lullen,' riep Luyendijk dan, terwijl andere redacteurs netjes 'meneer Stempels' zeiden.⁵⁷

Stempels spiegelde zich aan G.G. van der Hoeven, de gezaghebbende en markante man, die hoofdredacteur van de NRC was toen Stempels er in 1935 kwam werken. Stempels vertelde graag dat hij dezelfde loopbaan doorlopen had bij de krant als Van der Hoeven: beiden begonnen als eenvoudig redacteur, werden vervolgens parlementair redacteur en daarna hoofdredacteur. Naar eigen zeggen probeerde Stempels zich de onverstoorbaarheid die zo kenmerkend was voor Van der Hoeven eigen te maken.⁵⁸ Stempels koesterde dezelfde journalistieke waarden als de hoofdredacteur uit het interbellum. Hij maakte dezelfde grapjes. Uitdrukkingen als 'Het is pas nieuws als het in de NRC heeft gestaan' nam Stempels van zijn ongenaakbare voorganger over.⁵⁹

Stempels was binnen de familie Van der Hoeven getrouwd. Zijn echtgenote, Mies van der Hoeven, was een nicht van de hoofdredacteur. 'Oom Goof' had de aanstaande echtgenoot van zijn nichtje destijds afgeraden de journalistiek in te gaan, omdat er, zoals hij waarschuwde, geen droog brood mee te verdienen viel.⁶⁰ Bij salarisbesprekingen met redacteurs bracht Stempels stevast te berde dat hij zelf een halfjaar als vrijwillig had moeten werken en toen dus niets had verdiend.⁶¹ Waarmee Stempels maar wilde zeggen dat er hogere waarden in het spel waren dan financiële. 'Je moet 't er voor over hebben. Ik heb 't er ook voor over gehad,' zei hij tegen Bibeb van Vrij Nederland.⁶²

Hoe voornaam de NRC ook mocht zijn, redacteurs merkten er weinig

van in hun portemonnee. Net als bij de directie van de NRC was ook bij de hoofdredactie het devies: 'zuinig, zuinig, zuinig'.⁶³ Volgens Nico Klein, die in 1961 de redactie buitenland kwam versterken, was er voor reizen nauwelijks geld. Een keer kwam Stempels hem persoonlijk verblijden met de boodschap dat hij als Afrika-specialist gratis mee mocht met de openingsvlucht van de nieuwe lijn van de KLM op Ghana en Nigeria. Klein herinnert zich nog hoe Stempels op zijn neus keek toen later bleek dat de hotelkosten niet door de KLM werden vergoed. Ook binnenland-redacteur Waanders herinnert zich nog al te goed de zuinigheid. Toen hij vroeg om promotie naar een hogere klasse binnen de CAO zei Stempels: 'Ach meneer Waanders, u bent niet getrouwd, u hebt het geld toch niet zo nodig.' Voor Waanders was het uitblijven van promotie een reden om over te stappen naar de Haagsche Courant, waar hij in 1961 als parlementair redacteur aan de slag kon.⁶⁴ De sfeer op de NRC-redactie stond hem toch ook al niet aan. Het was opvallend dat een deskundige redacteur als Waanders, die uitstekend onderlegd was in de parlementaire geschiedenis en dus precies paste in traditie van de NRC, zich bij de krant niet thuis voelde.

Zoals journalistiek volgens Stempels een roeping hoorde te zijn, zo hechte hij ook aan een bepaalde intellectuele vorming. Redacteuren die net zoals hij het gymnasium hadden doorlopen en daarna een academische graad hadden behaald, merkten dat zij een streepje voor hadden bij de hoofdredacteur. Omgekeerd kon Hein Roethof, die Stempels opgevolgd was als eerste parlementaire redacteur, moeilijk voldoen in de ogen van zijn voorganger, omdat hij 'slechts' hbs en Indisch recht had gedaan en dus geen 'volwaardig jurist' was.⁶⁵ Dat Roethof in de oorlog onder moeilijke omstandigheden had moeten studeren, en daarna bovendien nog gepromoveerd was, deed aan dat oordeel kennelijk weinig af. Volgens de redacteur techniek, A. (Arie) de Kool, riep Stempels vaak: 'Domme bèta's' en liet daar dan stevast op volgen: 'Met excuses voor het pleonasme!'⁶⁶

Verlegen

Evert Diemer, die als hoofdredacteur van De Rotterdammer Stempels in verschillende journalistieke gremia meemaakte, typeerde hem als 'een geboren voorzitter' en als zodanig 'lang van stof', wat volgens Diemer samenhang met Stempels' wens een zaak van alle kanten te belichten en 'zijn neiging tot doceren'.⁶⁷ Bibeb ontlokte Stempels de volgende ontboezeming: 'Vroeger was ik verlegen, ik durfde op vergaderingen geen mond open te doen. Nu vind ik praten soms prettiger dan een artikel schrij-

ven.⁶⁸ Zijn vroegere verlegenheid had Stempels inderdaad meer dan gecompenseerd: tijdens vergaderingen kreeg men er vaak geen woord tussen. De nabespreking van de krant op vrijdag was berucht: Stempels hield een monoloog; onderbrekingen stelde hij niet op prijs. Vooral de schrijver van het parlementaire overzicht moest het ontgelden. Hem werd tijdens deze sessies voor het front van de hele redactie door Stempels de les gelezen – en was er reden tot lof, dan ging een compliment de hoofdredacteur, die zich kennelijk nog sterk met de positie van de eerste parlementaire redacteur identificeerde, moeilijk af.⁶⁹ De eerste parlementaire redacteur zat onder Stempels in een lastig parket: het was niet eenvoudig te voldoen in de functie waarin Stempels zelf geschitterd had. Tussen Stempels en zijn opvolger Roethof kwam het tot een conflict dat te maken had met hun verschillende politieke affiniteit en de verhouding tussen journalistiek en politiek.

In tegenstelling tot Van der Hoeven en Rooij, die zich als hoofdredacteur altijd afzijdig hadden gehouden van de politiek, was Stempels actief lid van de vvd en zat hij in de partijraad.⁷⁰ Dit was overigens een louter adviserend orgaan; politieke verantwoordelijkheid achtte Stempels niet met het hoofdredacteurschap te combineren. Maar iedere burger behoorde volgens Stempels lid te zijn van een politieke partij.⁷¹ Zo stimuleerde Stempels binnenlandredacteur Waanders om lid te worden van de vvd. Het lidmaatschap van de vvd was geen vereiste voor elke nrc-redacteur. De tweede parlementaire redacteur en schrijver van het Kamer-verslag, J. van Os van den Abeelen, was bijvoorbeeld lid van de PvdA. Stempels had daar geen moeite mee, omdat Van Os van den Abeelen geen commentariërende functie had. Roethof zou merken dat voor hem als schrijver van het Kameroverzicht andere wetten golden.

Roethof was voor de oorlog lid geweest van de jongerenorganisatie van de links-liberale Vrijzinnig-Democratische Bond, die na de oorlog was opgegaan in de jongerenorganisatie van de PvdA. Na een initiële weigering accepteerde Roethof in 1952 het voorzitterschap van de JOVD, de jongerenorganisatie van de vvd, op voorwaarde van onafhankelijkheid en een vrije gedachtevorming over het liberalisme. Ook binnen de vvd maakte hij zich sterk voor een vooruitstrevende koers, zonder succes, en begin 1963 trok hij zijn conclusie: hij bedankte en sloot zich een jaar later aan bij de PvdA.

Wat Roethof niet beseft had, was dat zijn vertrek uit de vvd hem in de problemen zou brengen bij de nrc. Tot verbazing van Roethof nam Stempels, die de vvd in zijn Kameroverzichten er vaak van langs had gegeven en zich ook in zijn hoofdartikelen kritisch opstelde, zijn vertrek uit

de partij hoog op. Roethof was er altijd van uitgegaan dat politieke voorkeur een persoonlijk gegeven was en losstond van zijn functie bij de krant.⁷² Dit gold ook wel voor de NRC onder leiding van Rooij, door wie Roethof in 1951 was aangenomen, maar voor Stempels was het lidmaatschap van de vvd voor een sleutelfiguur als de eerste parlementaire redacteur een vereiste.⁷³ Dat van dit lidmaatschap in de commentaren niets te merken mocht zijn, deed daaraan niets af.

De onmin tussen Stempels en Roethof naar aanleiding van Roethofs vertrek uit de vvd leidde er uiteindelijk toe dat Roethof zich van de krant terugtrok. Eind 1963 werd hij opgevolgd door dr. E. (Edgar) Nordlohne. Met Roethof verloor de NRC een deskundige redacteur, die door de vorige hoofdredacteur, Rooij, als een potentiële opvolger was beschouwd.⁷⁴

Onvoldoende leiding

Hoewel Stempels als parlementair redacteur bewezen had over immense energie en discipline te beschikken, kwam hij als hoofdredacteur tot weinig. Het heilige moeten was eraf. Hoofdartikelen schreef hij op weinig geregelde basis: er kon een maand voorbijgaan zonder dat er een hoofdartikel in de NRC had gestaan.⁷⁵ Zijn talloze nevenfuncties binnen en buiten de journalistiek namen hem in beslag. Stempels was voorzitter van alle journalistieke geledingen waarvan hij dat mogelijkerwijs kon zijn: hij was voorzitter van de Rotterdamse Journalisten Vereniging, van de Nederlandsche Journalisten Kring, van de Federatie van Nederlandse Journalisten en van het Genootschap Hoofdredacteuren. Hij was lid van het curatorium van de School voor de Journalistiek, die in 1966 opgericht werd. Buiten de journalistiek was hij eveneens zeer actief op bestuurlijk gebied: hij was onder meer medeoprichter en voorzitter van de Nederlandse Vereniging van Pleegouders, lid van de Centrale Adoptieraad, lid van de Commissie van Advies inzake Gewetensbezwaren Militaire Dienst, lid van de partijraad van de vvd en lid van het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond.⁷⁶

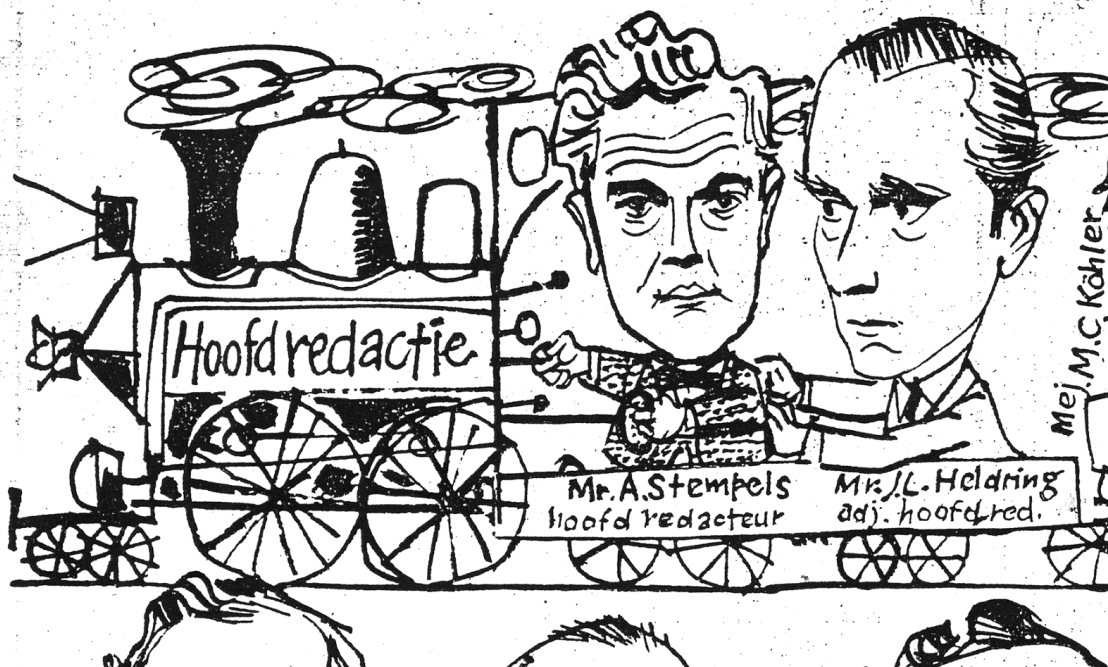
Op de krant liet Stempels de zaken op hun beloop, wat niet alleen met zijn drukke agenda, maar ook met zijn weinig besluitvaardige aard te maken had. Redacteuren raakten eraan gewend dat hij nooit beslissingen nam en legden problemen niet meer aan hem voor.⁷⁷ Toen de jonge redacteur buitenland drs. A.S. Spoor in zijn begintijd bij de NRC opperde een discussiepunt voor te leggen aan de hoofdredacteur, werd hij met veelbetekenende blikken naar Stempels gestuurd. Stempels ontving hem vriendelijk en vond in het probleem dat André Spoor hem voorlegde

aanleiding om tegen deze medegymnasiast een monoloog af te steken waarbij hij refereerde aan Thucydides. Spoor durfde hem niet te onderbreken en zag met lede ogen zijn ochtend verglijden. Uiteindelijk zei Stempels dat zij het onderling nog maar eens moesten overwegen. Toen Spoor zonder uitsluitel terugkeerde op zijn post, riepen zijn meer ervaren collega's: 'Zie je wel, dat is waarom wij problemen niet aan Stempels voorleggen.'⁷⁸

Gaf Stempels onvoldoende leiding aan de redactie, delegeren was ook niet zijn sterkste kant. Hoewel het werk hem boven het hoofd groeide, kon hij niets uit handen geven.⁷⁹ Stempels beantwoordde bijvoorbeeld zelden brieven. Brieven stopte hij in een bureaula – alleen als het onderwerp hem aanstond, schreef hij een antwoord, dat dan meteen even uitvoerig was als zijn monologen.⁸⁰ Zo bleven ook aanvragen van correspondenten voor perskaarten liggen en artikelen die voor publicatie bestemd waren.⁸¹ De secretaresse van Stempels gooide tijdens zijn vakantie alle paperassen die zich maandenlang opgestapeld hadden simpelweg in de prullenmand.⁸²

Gesteld kan worden dat Stempels zeer gebrekkig functioneerde als hoofdredacteur: hij gaf onvoldoende leiding en werd door redacteurs als weinig stimulerend ervaren; hij wist talentvolle, jonge journalisten niet voor de krant te behouden en veroorzaakte het vertrek van een belangrijke, ervaren redacteur als Roethof; hij ondernam geen enkele poging de organisatie van de redactie te verbeteren, en zelfs zijn directe taken – het hoofdartikel en de aan de hoofdredactie geadresseerde post – werden door hem verwaarloosd. De krant kwam elke dag uit – maar dat was mischien meer ondanks dan dankzij deze hoofdredacteur.

Conflict in de hoofdredactie

Hoofdredacteur Stempels en adjunct-hoofdredacteur Heldring bemannen de locomotief van de NRC. Detail tekening Otto Dicke.

Het functioneren van de hoofdredacteur leidde tot toenemende onvrede bij zijn adjunct. Hoewel Heldring voldoening vond in zijn succesvolle rubriek 'Dezer dagen', deed het onvervuld blijven van zijn eigenlijke functie daar steeds meer afbreuk aan. Tussen Stempels en Heldring bestond geen enkele vorm van overleg. Heldring was dus nergens van op de hoogte. Het gebeurde regelmatig dat correspondenten of gezagsdragers hem aanspraken over zaken die zij aan Stempels hadden toevertrouwd in de veronderstelling dat deze Heldring ervan in kennis zou stellen. Heldring vond het gênant als bleek dat hij nergens van wist. Beslissingen nam Stempels eveneens buiten Heldring om: over de aankoop van artikelen, cartoons, zelfs over de aanstelling van nieuw personeel besliste Stempels zonder met Heldring te overleggen.⁸³ Voor Heldring, die zijn verantwoordelijkheden zwaar opnam, was het ondraaglijk om als adjunct-hoofdredacteur officieel medeverantwoordelijk te zijn voor het hoofdredactionele beleid, maar daarop in de praktijk geen invloed te hebben. Machteloos moest hij toezien hoe allerlei zaken op de redactie in het honderd liepen. Zelf stipt van aard ergerde Heldring zich aan de onbeantwoorde post en schaamde hij zich wanneer gezaghebbende medewerkers van de krant, zoals staatsrechtgeleerde dr. E. van Raalte en oud-hoofdredacteur Rooij, bij hem informeerden wat er toch gebeurd was met het artikel dat zij aan Stempels hadden gestuurd.⁸⁴

Toen het falen niet langer voor de buitenwereld verborgen bleef, was voor Heldring de maat vol. Begin 1961 besloot hij oud-hoofdredacteur Rooij deelgenoot te maken van het probleem. Aan de directie had hij zijn onvrede toen al kenbaar gemaakt. Mede op aanraden van de directie had hij meerdere pogingen ondernomen om samenwerking tussen hemzelf en Stempels tot stand te brengen.⁸⁵

Rooij oordeelde de situatie ernstig genoeg om Heldring aan te raden 'in het belang van de krant' de directie om tussenkomst te vragen. Hij was teleurgesteld dat zijn vroegere adjunct tegenover de huidige adjunct niet dezelfde houding aannam als hij altijd tegenover hem had ingenomen.⁸⁶ Kennelijk had Rooij over het vermogen tot samenwerken van Stempels wel enige twijfels gehad toen hij hem als zijn opvolger voordroeg, want, zo schreef hij Heldring, hij had in Heldrings aanstellingsbrief expres de zin laten opnemen dat Heldring als adjunct-hoofdredacteur zou 'deelnemen aan de beleidsvorming van de krant in volle omvang en in nauwe samenwerking met de nieuwbenoemde hoofdredacteur, mr. Stempels'.⁸⁷

Op grond van die zin zou de directie nu kunnen optreden.

Heldring stelde een brief voor de directie op naar aanwijzingen van Rooij, waarin hij haar verzocht 'stappen te ondernemen, opdat ik als adjunct-hoofdredacteur ook in feite de positie kan innemen die ik in naam heb'.⁸⁸ Een concept van de brief werd door Rooij gecorrigeerd en aangevuld 'om te voorkomen dat Stempels in zijn gepreoccupeerde opvatting van het hoofdredacteurschap in je brief een vermomde poging tot aantasting van zijn positie zou kunnen zien', zoals Rooij in een begeleidend briefje aan Heldring uitlegde.

De aanpassingen van Rooij konden echter niet voorkomen dat Stempels furieus was over de brief. Hij nam het Heldring uiterst kwalijk dat deze 'achter zijn rug om' met klachten naar de directie was gegaan en weigerde in eerste instantie aan een oplossing mee te werken.⁸⁹ Maar na een paar dagen draaide Stempels toch bij. In overleg met de directie werd afgesproken dat Heldring voortaan zou deelnemen aan de ochtendbespreking. Belangrijker was misschien nog dat Heldring de verantwoordelijkheid kreeg voor de binnenkomende post. Zo werd niet alleen de administratieve chaos bestreden – want Heldring zorgde voortaan voor een stipte beantwoording en afwikkeling van de stukken –, maar de post bood ook een natuurlijk aanknopingspunt voor overleg.⁹⁰ De relatie tussen de twee heren zou nooit opnieuw hartelijk worden, maar er was nu wel een enigszins werkbare situatie ontstaan. Het sierde Heldring dat hij de volle verantwoordelijkheid op zich nam voor de brief die hij aan de directie geschreven had. Hij zou Stempels nooit belasten met de wetenschap dat zijn gerespecteerde voorganger de hele zaak achter de schermen had geregisseerd.⁹¹

3.7

Stagnatie

De redactie van de NRC aan het eind van de jaren zestig.

Ook al was er na de confrontatie in 1961 een min of meer werkbare verhouding tussen de hoofdredacteur en zijn adjunct ontstaan, de kern van het probleem bleef onveranderd: Stempels ging zijn eigen gang en sloot zich af voor suggesties om de inhoud van de krant dan wel de organisatie van de redactie te verbeteren.

Bij veel andere dagbladen was in de jaren zestig juist een vernieuwingsproces gaande. Kranten zoals Het Parool, Trouw en de Volkskrant kwamen geleidelijk zelfstandiger ten opzichte van de partij dan wel de kerk te staan en zochten een eigen relatie met de lezer. Tegelijkertijd gingen kranten door dit proces van ontzuiling, waaraan zij zelf bijdroegen, direct met elkaar concurreren: lezers waren immers niet langer als vanzelfsprekend geabonneerd op een krant van een bepaalde richting. In diezelfde periode raakten dagbladen een deel van de aandacht van hun lezers kwijt aan de televisie. Op de redacties van verschillende andere kranten begreep men wat het journalistieke antwoord op deze ontwikkelingen moest zijn. De krant moest aantrekkelijker worden en de lezer sneller aan een overzicht van het nieuws helpen. Er kwam steeds meer nadruk op de bondigheid en leesbaarheid van artikelen. De eindredactie kreeg een centrale rol toebedeeld bij het maken van de krant: 'rewriten' werd de gewoonte en er kwamen uniforme regels voor de opbouw van een artikel. Ook werden nieuwe technische mogelijkheden benut voor een aantrekkelijker opmaak van de krant. Lezerswensen kwamen voorop te staan. Kranten gingen meer 'service' aan hun abonnees bieden in de vorm van handige overzichten en praktische informatie en probeerden via lezersonderzoek zo veel mogelijk voeling met de wensen van hun abonnees te houden.

Bij de NRC was van een dergelijke oriëntatie op de lezer en zijn wensen echter geen sprake. Stempels liet zich weinig gelegen liggen aan opinieonderzoek. 'Niet de lezer maakt de krant, maar de redactie,' was immers zijn opvatting. Het abonnement op de NRC werd door hem toch enigszins als een voorrecht beschouwd. Van Stempels wordt, net als van zijn voorganger Van der Hoeven, verhaald dat hij aan een schrijver van een boze brief het abonnement ontnomen zou hebben. Stempels zou zelfs een speciaal stencil hebben klaarliggen in een bureaula waarmee hij hardnekkige klagers kon opzeggen. Dit moet haast wel een apocrief verhaal zijn, maar dan nog is het treffend vanwege de achterliggende idee dat iemand het abonnement op de NRC onwaardig kon zijn.⁹²

'Jammer voor het nieuws'

Terwijl de samenleving in de jaren zestig een ander aanzien kreeg, gold dat allerm minst voor de NRC: de krant zag er aan het begin van 1968 bijna hetzelfde uit als in 1961. Dezelfde rubrieken stonden nog op dezelfde pagina's. Ook na de 'facelift' van november 1960 werd de uiterlijke verzorging van de krant verwaarloosd. Vergeleken met andere kranten was de opmaak uiterst sober, wat nog wel deftig gevonden werd, maar ook rond-uit knullig: een weerbericht was nauwelijks van een artikel te onderscheiden. Berichtjes over uiteenlopende onderwerpen werden bij elkaar gepropt; pagina's oogden overvol en rommelig.

Lezersonderzoek uit die periode wees uit dat men de NRC accuraat en betrouwbaar vond, maar ook moeilijk leesbaar, saai en statisch. Tekst-analyse uit dezelfde periode toonde aan dat deze klachten gegrond waren: de zinsbouw was over het algemeen zo ingewikkeld en formeel als in een wetenschappelijke tekst. Onderzoekers kwalificeerden maar liefst 40 procent van de tekst in veel artikelen als overbodig.⁹³ Niet alleen de lezers vonden de krant saai. Op de redactie grapte men over de eigen bijdrage: 'Het hoeft niet goed te zijn, als het maar saai is.' Ook het oordeel dat de NRC statisch was, werd door analyse van de inhoud onderbouwd: de artikelen waren te weinig actueel, wat vooral bij de voorpagina problematisch was. Vaak werd verschillende dagen achtereen dezelfde opening gekozen. Bijna altijd opende de NRC met buitenlands nieuws en dat lag niet alleen aan het internationale karakter van de krant en de grote buitenlandredactie; de NRC genereerde simpelweg weinig eigen binnenlands nieuws. Zelfs de afdeling reportages was, zoals we al geconstateerd hebben, niet op nieuwsgaring gericht. Terwijl bij andere kranten redacteurs bedreven raakten in het zelf nieuws 'maken' via de telefoon, werden de mogelijkheden die de verbreiding van de telefoon in de jaren zestig aan de journalistiek bood bij de NRC nauwelijks benut.

Ook in een ander opzicht waren de uitkomsten van het bovengenoemde onderzoek genadeloos: veel tekst uit de NRC bleek rechtstreeks en woordelijk te zijn overgenomen van de persbureaus. Het beeld dat elders gekscherend geschetst werd van NRC-redacteurs die slechts streepjes zetten onder de telex daar waar in de krant hoofdletters moesten komen, was dus niet van werkelijkheid gespeend. Een soortgelijk grapje dat over de NRC de ronde deed, was: 'Hij had een primeur en werd op staande voet ontslagen.'⁹⁴ Toen Stempels in een interview met het Algemeen Dagblad met dit grapje geconfronteerd werd, was zijn veelzeggende reactie: 'Wij hebben niet de behoefte een primeur een opvallende plaats en aan-

dacht te geven, alleen maar omdat het een primeur is. Wij zullen bovendien nieuws dat wij niet volledig of voldoende betrouwbaar achten, rustig een dag laten staan.’⁹⁵ De NRC bracht dus niet alleen weinig eigen nieuws, de krant was ook niet snel met nieuws. ‘Jammer voor het nieuws,’ was de reactie van Stempels wanneer een redacteur opmerkte dat het jammer was dat de krant iets gemist had.⁹⁶ Maar kwam het er vroeger minder op aan of het nieuws een dagje later in de krant stond, door de concurrentie van de televisie wreekte het zich als de krantenlezer pas de volgende avond las wat hij de vorige avond al op het journaal had gezien.

De culturele revolutie

Midden jaren zestig werden de gevolgen manifest van processen die al veel eerder waren ingezet. Gedacht moet worden aan zulke processen als de voortgaande industrialisatie en de bijbehorende schaalvergroting van het economische leven, het door de welvaart afnemende belang van collectieve bescherming in eigen kring, het stijgende onderwijspeil en de geloofsafval. Al deze processen stimuleerden de individualisering en de teloorgang van traditionele samenlevingsverbanden. Hierdoor kon er in de tweede helft van de jaren zestig een omslag in normen, waarden en gedragsvormen plaatsvinden die wel aangeduid wordt als de culturele revolutie. Het waren jongeren die de veranderingen afdwongen. Zij oogstten daarmee wat in het intellectuele klimaat van de jaren vijftig, dat werd gekenmerkt door nieuwe ideeën over vrijheid en ontplooiing, gezaaid was. In tegenstelling tot de oudere generaties, wier jeugd ten gevolge van oorlog en wederopbouw in het teken van gebrek en discipline had gestaan, hadden de tieners en twintigers geld en vrije tijd genoeg om zich op eigen wijze te uiten. Zij dansten op muziek die door ouderen aanstootgevend gevonden werd, droegen een ander soort kleren, protesteerden tegen wapens in het algemeen en het Amerikaanse militaire optreden in Vietnam in het bijzonder, of hingen gewoon op straat rond. In een maatschappij waar men weinig gewend was, leidde dit afwijkende gedrag algauw tot wrijving.

De vraag die zich opdringt, is of een krant die nauwelijks veranderde en afwijzend stond tegenover moderne journalistieke methoden wel in staat was om de nieuwe ontwikkelingen in de maatschappij adequaat te registreren. Om die vraag te kunnen beantwoorden is de berichtgeving van de NRC over drie fenomenen uit de jaren zestig onderzocht. Gekozen is voor het maatschappelijke fenomeen Provo, het politieke fenomeen D’66 en het culturele fenomeen popart.

Als exponent van de protestgeneratie is Provo relevant. Dit groepje anarchistische jongeren begon zich in de zomer van 1965 te roeren en wist de autoriteiten zodanig te sarren dat Nederland in anderhalf jaar afgleed naar een ernstige bestuurscrisis. Niet alleen is Provo een van de brandpunten van de vernieuwingsbeweging geweest, ook heeft Provo de aanzet gegeven tot de oprichting van D'66, zoals in het volgende hoofdstuk over het Handelsblad duidelijk zal worden. Met D'66 werd de democratiseringsbeweging tot uitdrukking gebracht binnen het liberalisme. Voor de twee liberale kranten was dit politieke fenomeen uit de jaren zestig dan ook bij uitstek van belang. Daarom zal zowel in dit hoofdstuk over de NRC als in het volgende hoofdstuk over het Handelsblad uitgebreid bij de Democraten worden stilgestaan. Het derde verschijnsel dat in dit hoofdstuk belicht zal worden om de vraag te beantwoorden of de NRC de ontwikkelingen in de maatschappij adequaat versloeg, is de pop-art. Dit is een typische cultuuruiting van de jaren zestig waarin de jeugd, de massa en de consument hun stempel op de kunst gingen drukken. Voor NRC-redacteur Kees Doelman, een autoriteit op het gebied van de beeldende kunsten, belichaamde de popart alles wat er mis was aan de jaren zestig.

3.8

Provo: een analyse als inleiding

Het 'tegen-huwelijk' op de witte fiets van provo Rob Stolk en Sarah Duys op 6 oktober 1965.

Vijf maanden na de oprichting wist ruim 90 procent van de Nederlandse bevolking van het bestaan van Provo.⁹⁷ Dit opvallende feit was te danken aan de publiciteit die het groepje wist te genereren. De media werden aangetrokken door de fantasievolle acties van de provo's en meer nog door hun voortdurende botsingen met de politie. Provo wilde het 'klootjesvolk' wakker schudden: de domme massa moest door middel van provocaties bewust worden gemaakt van heersende misstanden als de luchtverontreiniging, de woningnood en de wapenwedloop. Niet alleen waren deze uit de Verenigde Staten overgewaaide 'issues' nieuw, dat was ook de speelse manier waarop de provo's ze agendeerden. Zij namen met humor de misstanden en starre denkbeelden in de maatschappij op de korrel.

In het aanstaande huwelijk van prinses Beatrix met Claus von Amsberg vonden de provo's een ideaal aanknopingspunt voor hun provocaties. Tenslotte was het klootjesvolk nergens zo makkelijk in te kwetsen als in zijn liefde voor Oranje, terwijl de monarchie door Provo juist verworpen werd als een autoritaire en verkwistende staatsvorm. Sinds prinses Beatrix begin mei 1965 betrapte was bij een romantische wandeling met een Duitser stond de monarchie onder druk vanwege deze omstreden huwelijkskandidaat. De ontdekking dat de toekomstige vorstin haar oog had laten vallen op een man die lid was geweest van de Hitlerjugend en (kortstondig) had gediend bij de Wehrmacht had een schok veroorzaakt in Nederland, dat net had gevierd twintig jaar bevrijd te zijn van de nazi's. Na de mediagenieke verloving op 28 juni verzoende het merendeel van de Nederlandse bevolking zich met Beatrix' keuze, maar een minderheid van verzetshelden, oorlogsslachtoffers en linkse intellectuelen bleef protesteren tegen het voorgenomen huwelijk. Zo ook Provo, dat zich daarbij in het centrum van de publicitaire aandacht wist te plaatsen. Het omstreden huwelijk inspireerde Provo tot uiteenlopende acties, zoals het tegen-huwelijk op de witte fiets van Rob Stolk en zijn vriendin, dat in al zijn eenvoud het goede voorbeeld moest geven. Het 'antigeschenk' van rookbommen dat de provo's op de huwelijksdag aan het koninklijke bruidspaar presenteerden, was het klapstuk van hun publieke optreden – ook al werd de bom in de Raadhuisstraat, die door de televisiebeelden op het netvlies van de natie gebrand zou worden, eigenlijk door een lid van een rivaliserende protestgroep geworpen.

Anders dan verzetsmensen en oorlogsslachtoffers werden de provo's in hun verzet tegen het huwelijk niet gedreven door anti-Duitse senti-

menten. De jeugdige anarchisten hadden geen last van nare herinneringen aan de bezetting, maar zij drukten zich wel uit in een aan het verzet ontleend antifascisme. Zo eigenden zij zich de heldhaftige kant toe van de oorlog, waarvan zij altijd hadden moeten horen dat zij hem niet hadden meegemaakt.

Krenten

‘Goed dat er politie is?’ was de titel van het eerste pamflet van Provo. Het was een parodie op de wervingscampagne van de politie en toonde een agent die een vredesdemonstrant afranselde. Provo wilde een minder autoritair en vriendelijker politiekorps. Zelf om principiële dan wel tactische redenen geweldloos, daagden de provo's de politie uit geweld te gebruiken om de verdorvenheid van het gezag te kunnen aantonen. Inderdaad reageerde de politie steeds met onevenredig geweld: een agent uitschelden voor ss'er of niet snel genoeg uit de weg gaan was al aanleiding voor een pak slaag. Voor het geringste vergrijp kon men gearresteerd worden. Zo werden in juni 1966 enkele provo's ingerekend die met een blanco spandoek op het Spui liepen als protest tegen het toen praktisch permanente demonstratieverbod. Provo Koosje Koster werd opgepakt voor het uitdelen van krenten op straat, door drie agenten ontkleed, urenlang verhoord en vervolgens door de rechter ook nog eens beboet. Tussen september en december 1965 alleen al werden 130 gevallen voor de rechter geleid,⁹⁸ die het verstoren van de openbare orde zwaar bestrafte met geldboetes en gevangenisstraffen.

Tafelpoten

Terwijl het voor meer progressief georiënteerde mensen steeds duidelijker werd dat de politie te snel naar de wapenstok greep, konden onder tussen ook mensen die wilden dat elke vorm van onaangepast gedrag afgestraft werd niet tevreden zijn met het functioneren van de politie. Bij het bouwvakoproer in juni 1966 viel de politie definitief door de mand. Nadat de rellerig verlopen huwelijksdag de toestand in de hoofdstad op scherp had gezet, kwam het op 13 en 14 juni tot een explosie van geweld. Aanleiding was de onvrede bij een groep bouwvakkers over hun vakantiegeld. De dood van een van hen tijdens een protestbetoging op 13 juni wakkerde de verhitte gemoederen verder aan: aangenomen werd dat de metselaar was gesneuveld door politiegeweld. Dit was koren op de molen van Provo. De volgende dag bestormden bouwvakkers en enkele provo's

het gebouw van De Telegraaf, die er in haar eerste editie van uit leek te gaan dat de bouwvakker door een steen van zijn eigen kompanen was getroffen.⁹⁹ Tevergeefs deed het personeel van De Telegraaf een beroep op de politie. Deze arriveerde pas vijfkwartier later, toen de kas was geplunderd, de neonletters van de gevel waren gestoten en rollen krantenpapier waren uitgerold tot aan het Centraal Station. De medewerkers van De Telegraaf hadden zich met tafelpoten en brandslang moeten verdedigen tegen de binnendringende meute. Hoofdcommissaris Van der Molen werd per direct op non-actief gesteld en anderhalve week na het oproer ontslagen. Ook burgemeester Van Hall werd in de nasleep van de crisis tegen zijn wil ontslagen.¹⁰⁰

De regering stelde op 22 juli 1966 een commissie in onder leiding van de hoogleraar strafrecht Ch.J. Enschedé, die moest gaan onderzoeken hoe het in de hoofdstad tot zulke rellen had kunnen komen. Het lijvige rapport dat deze commissie in het najaar van 1967 uitbracht, schetste een ontluisterend beeld van de Amsterdamse politie: de organisatie deugde niet, de gemiddelde agent was autoritair ingesteld en door een chronisch personeelstekort greep men te snel naar geweldsmiddelen. Het rapport, dat eigenlijk uit een hele reeks rapporten bestond, waaronder analyses van verschillende sociaal-wetenschappers, droeg er in belangrijke mate toe bij dat men bij gezagsuitoefening meer rekening ging houden met democratische rechten en vrijheden en dat de vooruitstrevende, sociaal-wetenschappelijke inzichten die onder rechtsgeleerden al gemeengoed waren ook doorbraken in de rechtspraak.

Voor zover het succes van Provo mogelijk gemaakt werd door de publiciteit die de groep wist te genereren, was dat niet aan de NRC te danken. Terwijl in andere kranten de botsingen tussen Provo en de politie in de zomer van 1965 breed uitgemeten werden en het Algemeen Handelsblad, Het Parool en De Telegraaf ook interviews met provo's opnamen, verscheen in de NRC slechts af en toe een kort berichtje in de trant van 'Amsterdamse politie slaags met jongelui'. De door provo's gefabriceerde rookbommen¹⁰¹ die de gouden koets op de huwelijksdag van Beatrix en Claus even aan het oog onttrokken hadden, figureerden de dag na het huwelijk wel op de voorpagina van de NRC, maar de krant wijdde er geen commentaar aan. Niet aan het protest en niet aan het gewelddadige optreden van de politie. Ook de dagen na het huwelijk stonden er geen redactionele commentaren en geen ingezonden stukken over wat kranten over de hele wereld als groot nieuws beschouwden. Het kwam de NRC op een compliment te staan van de criminoloog dr. W. Buikhuisen, die zich de geestelijke vader van het woord 'provo' mocht noemen. Hij had in zijn proefschrift opgeschoten jongeren die op straat rondhingen als zodanig aangeduid, waarna Provo de aanduiding als geuzennaam had overgenomen. Buikhuisen, die kritisch was over alle media-aandacht voor de provo's, prees de NRC niet voor niets: 'de NRC, die trekt zich – voor mijn gevoel – heel weinig aan van wat nu actualiteit is, die bestaat het om óf niet over provo's te schrijven óf vier dagen na een rel daaraan nog eens een klein artikeltje te wijden.'¹⁰² Moest de NRC zich met dit compliment geveleid voelen? Zeker was het te prijzen dat de krant zich door haar afstandelijke journalistiek niet liet meeslepen in het door Provo zelf geregisseerde mediaspektakel. Maar tegelijkertijd werd men van de NRC weinig wijzer over wat er nu aan de hand was: wie de provo's waren, wat zij precies deden, wat hen dreef en, vooral, of de reactie van politie en justitie op hun provocaties proportioneel was.

Varkens en een witte kip

Toen negen dagen na het huwelijk van Beatrix en Claus de opening van een – mede door Provo georganiseerde – fototentoonstelling over het politieoptreden op de huwelijksdag wederom ontspoorde in een gewelddadig treffen met de politie, was dat ook voor de NRC voorpaginanieuws. De opening op 19 maart 1966 door schrijver en kunstenaar Jan Wolkers

trok veel meer publiek dan de twee kamers die uitgeverij Polak & Van Gennep in haar pand aan de Prinsengracht ervoor ter beschikking had gesteld konden herbergen. Een paar honderd, vooral jonge mensen stonden buiten aan de gracht te wachten tot zij naar binnen konden. Toevallig passeerden twee politieagenten, op zoek naar varkens die door provo's zouden zijn losgelaten. Net op dat moment verliet Jan Wolkers de uitgeverij met een witte kip in de armen, het symbool van Provo voor een nieuw, vriendelijk type agent. Na een woordenwisseling ontstond een vechtpartij tussen Wolkers met zijn kleine gevolg en de politiemannen. Wolkers kwam met de schrik vrij, maar nadat de politie versterking had gekregen, werd de hele menigte hardhandig uit elkaar geslagen. Twee omstanders liepen daarbij een hersenschudding op.¹⁰³ Een agent die meehielp om de menigte uiteen te slaan, verbaast zich er achteraf over 'dat er driehonderd mensen staan en dat ik zeg: "U gaat die kant op" en dat ze het niet doen. En dat ik geen andere oplossing wist dan vechten.'¹⁰⁴ Het enkele feit dat zo veel jonge mensen zich op één plek bevonden, probeerde de politie al.

De NRC opende die maandag 21 maart met een zakelijk verslag van de Amsterdamse correspondent, waarin gemeld werd dat het zaterdagmiddag weer tot een botsing was gekomen tussen politie en jongeren in Amsterdam. De krant refereerde aan de driehonderd wachtenden als een 'samenstelling' en een 'joelende menigte' en vermeldde dat er door de politie 'vele rake klappen' uitgedeeld werden 'aan degenen die geen duidelijke neiging toonden onmiddellijk de bevelen op te volgen'. Van de twee gewonden maakte de krant geen melding. Het verslag op de voorpagina eindigde met de vaststelling dat het overgrote deel van de tentoongestelde foto's geen indruk gaf van gewelddadig politieoptreden op de huwelijksdag, terwijl de tekeningen en de opschriften in de expositieruimte die indruk wel wekten. De NRC-lezer moest dus wel concluderen dat de excessen vooral in de fantasie van de tekenaars hadden plaatsgevonden.

De volgende dag, op 22 maart, kwam een provo zijdelings aan het woord in de krant. De NRC deed verslag van een verkiezingsbijeenkomst van de KVP – de dag daarop zouden de verkiezingen voor de Provinciale Staten worden gehouden. KVP-voorman en minister-president Cals ging tijdens zijn toespraak in op de rellen rond het huwelijk en de tentoonstelling. Hij zei dat het 'toch te dwaas' was 'dat men niet meer weet of men veilig over straat kan lopen of zijn auto ergens kan laten staan'. Hij kreeg onverwacht weerwerk vanuit de zaal van de 25-jarige provo Bernard de

Vries, die erop wees dat er geen enkele auto was beschadigd en niemand was lastiggevalen. Cals grapte daarop dat hij zich misschien wat onzorgvuldig uitdrukte: hij was vermoeid door de lange dagen die hij maakte, omdat hij 'niet, zoals provo's, de hele dag in bed kon gaan liggen'. De helft van de zaal kon volgens de verslaggever van de NRC de grap waarderen, maar de andere helft was op de hand van De Vries, die nog een keer ongevraagd het woord nam en opmerkte dat de minister-president zich had laten provoceren door geloof te hechten aan het beeld van de provo als werkweigeraar. Ging het hier dus om een objectief verslag, waarin zowel Cals als De Vries keurig aan het woord werd gelaten, de lezer van de NRC bleef zitten met de vraag wie er nou gelijk had: de provo of de minister-president? In hoeverre werden provo's onterecht voor uitvreter en vernielers uitgemaakt? Frappant was ook dat de eerste (en enige) keer dat een provo in de NRC aan het woord kwam dit gebeurde omdat deze toevallig aanwezig was op een verkiezingsbijeenkomst die door de krant verslagen werd en hij daar zelf het woord nam.

Catharsis

In de berichtgeving over de provo's en de door hen uitgelokte excessen valt steeds de formele benadering van de NRC op. De krant bracht alleen dat nieuws dat via de officiële kanalen tot haar kwam. Zij nam stevast de officiële verklaringen over van gezagsdragers. Zo nam de NRC op maandag 21 maart de verklaring op van de politie over het uiteenslaan van de wachtende menigte bij de opening van de tentoonstelling. De NRC meldde 'dat de politie het betreurt dat op de Prinsengracht van wapens gebruik moest worden gemaakt. [...] Het feit alleen al dat het verschijnen van de politie-uniformen onder een dergelijk publiek aanleiding kan geven tot min of meer ernstige ongeregelde heden, vervult de politieleiding met grote zorg.'¹⁰⁵ De volgende dag verzamelde de NRC onder de kop 'Aantal verklaringen over onlusten te Amsterdam' verschillende verklaringen, waaronder een oproep van de fractievoorzitters in de gemeenteraad aan alle betrokkenen om mee te werken aan het herstel van rust en veiligheid. Ook de verklaring van het bestuur van de VARA dat het uiterste terughoudendheid zou betrachten in uitzendingen over eventuele verdere ongeregelde heden haalde de krant. Diezelfde dag drukte de NRC op de voorpagina letterlijk de vijf vragen af die A.J. Bruggeman, lid van de Tweede Kamer voor de PSP, naar aanleiding van het optreden van de politie aan de minister van Binnenlandse Zaken had gesteld. Op woensdag 23 maart werd de verklaring van burgemeester Van Hall van de dag ervoor zelfs in-

tegraal overgenomen. Die dag werden ook de klachten vermeld die de twee op 19 maart mishandelde jongeren officieel bij de officier van justitie te Amsterdam hadden ingediend.¹⁰⁶ De journalistiek die de NRC bedreef was institutioneel: de krant bracht steeds datgene wat door de verschillende instituties publiek werd gemaakt. Daarbij ondernam zij nauwelijks pogingen die verklaringen te duiden of althans antwoorden te formuleren op de vragen die de officiële verklaringen bij de lezers zouden kunnen oproepen; laat staan dat er sprake was van eigen nieuwsgaring. De verslaggevers van de NRC waren ook bijna allemaal verbonden aan instituties: aan de rechtbank, het parlement, het Europees Parlement en de Rotterdamse gemeenteraad. Zo miste de krant de nieuwe verschijnselen die buiten deze instituties optraden en zo bleef ook Provo onderbelicht. En aangezien de provocaties van de groep tot een bestuurscrisis leidden, waarvan de afhandeling met de onderzoekscommissie onder leiding van Enschedé niet minder dan een catharsis betekende voor de Nederlandse samenleving, ging daardoor veel wezenlijks aan de NRC-lezer voorbij.

De NRC was lang niet de enige krant waaruit men weinig wijzer werd over vernieuwende bewegingen als Provo. De journalistiek was over het algemeen nog institutioneel van aard.¹⁰⁷ Maar er waren kranten die lieten zien dat nieuwe maatschappelijke verschijnselen als Provo om een nieuwe journalistieke aanpak vroegen. Zo kwam Het Parool begin 1965 met de pagina 'Extra', waarop achtergronden bij het nieuws werden gegeven. Hoofdredacteur Sandberg legde in het personeelsblad uit dat het de bedoeling was dat de nieuwe pagina vragen beantwoordde die het nieuws opriep: 'welke mensen zitten er achter bepaald nieuws? Waarom is iets zò?'¹⁰⁸ 'Extra' had een apart redactieploegje met een eigen chef nieuwsdienst, eigen verslaggevers en fotografen, een eigen eindredacteur en zelfs een eigen chauffeur. 'Extra' besteedde herhaaldelijk aandacht aan Provo; op 24 augustus 1965 stond er bijvoorbeeld een paginagroot interview met Provo-inspirator Robert Jasper Grootveld over zijn drijfveren. Ook het Algemeen Handelsblad gaf achtergrondinformatie over Provo en organiseerde in april 1966 zelfs een rondetafelgesprek met gezagsdragers en critici naar aanleiding van de gezagscrisis. De Telegraaf bracht ook verschillende interviews en een reportage. Maar de NRC bleef bij de traditionele journalistieke vormen. Naar een duiding van het nieuws was het vergeefs zoeken in deze krant. Het enige achtergrondartikel over Provo dat in de NRC verscheen, was een historiserend artikel van de inmiddels bejaarde staatsrechtgeleerde Van Raalte, die de rellen wel afkeurenswaardig maar in het licht van de geschiedenis niets bijzonders vond.¹⁰⁹

De vergelijking die Van Raalte in dit artikel maakte van de provo's met de relschoppers van maart 1848 was weinig fair, want in tegenstelling tot de negentiende-eeuwse plunders was er van geweld en vernieling in het geval van de provo's nauwelijks sprake. Bovendien miskende de historische vergelijking de eigentijdse betekenis van Provo met de nieuwe 'issues' die het agendeerde en met zijn originele actievormen. Duidelijk was dat de NRC in maart 1966 nog geen begin gemaakt had met het duiden van deze beweging, die op dat moment al drie kwart jaar een brandpunt van de actualiteit was.

Gaf de NRC, net als de meeste kranten, een incompleet beeld van Provo, erger was dat de institutionele journalistiek haar partijdig maakte. De instituties waren immers zelf in het geding, want Provo zocht de confrontatie met autoriteiten als de politie, de magistratuur en het gemeentebestuur. Wanneer het tot een gewelddadig treffen tussen protesterende jongeren en de politie was gekomen, stond er alleen een verklaring van de politie in de NRC. Een weerwoord van Provo ontbrak. Ook stelde de NRC zich niet ter plekke op de hoogte. Het Parool had met Hans Smits wel een politieverslaggever die de straat op ging en daar getuigen van de rellen hoorde, waardoor zijn verslagen een veel evenwichtiger beeld gaven. 'Agent duwde – volgens getuige – jongen fakkel in het gezicht', kopte Het Parool op maandag 9 augustus 1965. Het Parool was overigens de enige krant die het politieoptreden tegenover de provo's kritisch versloeg en ook in hoofdartikelen kritiek uitte op het disproportionele geweld van de politie. Als beloning voor deze objectieve berichtgeving ontving Het Parool vooral opzeggingsen.¹¹⁰ De grote meerderheid van de Nederlandse bevolking was nog niet toe aan de conclusie dat instituties als politie en justitie gedeeltelijk faalden. Wie het gezag aanviel, was per definitie verdacht. 81 procent van Nederlandse bevolking pleitte, volgens onderzoek van het NIPO, voor hard optreden tegen de provo's.¹¹¹ Pas toen het land in een bestuurscrisis was geraakt, begon het dankzij de bemiddelende rol van verlichte figuren zoals enkele hoogleraren in het recht, sociaal-wetenschappers, schrijvers en bepaalde Kamerleden langzaam tot bredere lagen van de bevolking door te dringen dat provo's en andere protesterende jongeren op bepaalde punten misschien toch wel gelijk hadden.

Schandalig

Hoewel de soort journalistiek die de NRC beoefende in het voordeel van de gevestigde orde uitwerkte – sterker nog: de NRC deel uitmaakte van de

gevestigde orde die door Provo bestormd werd – was de verslaggeving over Provo toch vrij zakelijk, afstandelijk en objectief. Waar een krant als De Telegraaf, maar ook de Volkskrant, door kon draven in de berichtgeving over Provo en aperte onjuistheden opnam,¹¹² bleef de berichtgeving van de NRC steeds geserreerd. Ook in haar commentaren onthield de NRC zich van een expliciet negatief oordeel over de provocerende jongeren. Een uitzondering vormde Prinsjesdag 1966, toen jongeren zich vergrepen aan de symbolen van de constitutionele monarchie: provo's gooiden rookbommen naar de koninklijke stoet.¹¹³ In het 'Kritische commentaar' van de volgende dag ging de zelfbeheersing verloren van de krant waar de hoofdredacteur het credo 'Het parlement is heilig' huldigde. 'Schandig' noemde men de actie – en dat woord was volgens het commentaar nog te zwak. Want 'wie de opening van het parlementaire jaar verstoort, stelt zich vijandelijk tegenover deze democratie op,' aldus de NRC. De NRC liet zich hier flink door de provo's provoceren. De provo's waren niet antidemocratisch, maar spotten graag met wat heilig was omdat dit de aandacht trok, zoals ook dit keer weer bleek. De rookbom van Prinsjesdag 1966 was nog een vultreffer voor de NRC, maar in latere jaren zou het effect van dit soort provocaties snel afnemen. De onwettige bezetting van het Maagdenhuis in 1969 wekte al minder verontwaardiging. De acties werkten: niets was nog heilig, ook voor de NRC.

3.10

De NRC en D'66: 'de waan van de dag'

Het eerste verkiezingsaffiche van D'66 voor de verkiezingen van de Tweede Kamer in februari 1967.

Zoals er in de NRC geen verdiepende aandacht was voor Provo, zo bleef ook de politieke weerslag van het jongerenprotest onderbelicht. Wat begonnen was als een crisis bij politie en justitie breidde zich uit naar de politiek. Ook daar vormde zich een oppositionele beweging van voornamelijk jongeren. Maar hoe de christelijk radicalen zich binnen de KVP en de ARP manifesteerden en hoe Nieuw Links dat deed binnen de PvdA was voor de NRC geen onderwerp voor de verslaggeving. Hoofdredacteur Stempels redeneerde dat wat politiek van belang was, plaatsvond in het parlement. In het hoofdartikel dat verscheen naar aanleiding van de rel bij de opening van de tentoonstelling op 19 maart keurde de NRC het dan ook af dat premier Cals op een verkiezingsbijeenkomst politieke uitspraken over de rel had gedaan; die had hij volgens de NRC in de Kamer behoren te doen. De consequentie van deze gedateerde opvatting, die politiek beperkte tot de Handelingen van de Tweede Kamer, was dat politieke ontwikkelingen die zich buiten het parlement voordeden niet of nauwelijks aan bod kwamen in de NRC. Ook de nieuwe partij D'66, die buiten de Tweede Kamer ontstond, kreeg van de NRC weinig aandacht. Het 'Appèl' waarmee het Initiatiefcomité D'66 zich wendde tot 'iedere Nederlander die ongerust is over de ernstige devaluatie van onze democratie' haalde niet de voorpagina van de NRC op 16 september 1966, in tegenstelling tot een door de wetenschappelijke bureaus van de gevestigde partijen georganiseerde studiedag over hetzelfde onderwerp. In het hoofdartikel van die dag werd het uitgangspunt van D'66 dat wijziging van de staatsinstellingen niet vanuit de gevestigde partijen te verwachten was, bekritiseerd met een verwijzing naar deze studiedag van de wetenschappelijke bureaus. Het hoofdartikel stond stil bij de inhoud van het Appèl, dat steeds als 'programma van D'66' aangeduid werd alsof het een officieel partijprogramma betrof, terwijl het in werkelijkheid om niet meer dan een prikkelende campagnetekst ging. Volgens de NRC stond het Appèl 'vol met allerlei lekkere hapjes die ontevreden kiezers misschien graag zullen slikken niet wetende hoezeer zij er hun maag mee kunnen bederven'. Een dergelijk lekker hapje was bijvoorbeeld het referendum, dat volgens de NRC in de Nederlandse verhoudingen 'een onding' zou zijn. Het Appèl was een stuk 'zonder grote structurele lijn', 'een stuk waaraan de waan van de dag niet vreemd' was, aldus de NRC.

Terwijl kranten als Het Parool en het Algemeen Handelsblad welwillend stonden tegenover de nieuwe politieke beweging, uitvoerig over

D'66 berichtten en de jonge partij serieus namen, stond de NRC van meet af aan sceptisch tegenover de Democraten. Als zij al aandacht aan hen besteedde, dan nam zij hen weinig serieus. Kreeg het oprichtingscongres van D'66 in het Handelsblad een uitgebreide reportage, waarin het bijzondere karakter van het congres, dat voor iedereen vrij toegankelijk was en waar een groot animo om te vergaderen heerste, benadrukt werd, in de NRC schamperde men over een Poolse landdag.

Ook toen D'66 een officiële partij was geworden, die na een historische verkiezingswinst in de Tweede Kamer vertegenwoordigd was – en dus binnen de definitie van politiek viel zoals Stempels die hanteerde –, bleef de partij onderbelicht en het redactionele commentaar schamper. Zo was het commentaar op de in februari 1967 door Van Mierlo sponstaan op een persconferentie gelanceerde 'ontploffingstheorie' – bij de vernieuwing van het politieke bestel moesten de bestaande politieke partijen maar ontploffen: 'Dit zijn nu precies de vernieuwingen in Nederlands politieke leven, waar we op hebben zitten wachten.'¹⁴ De reactie op D'66 in de NRC kwam in het algemeen overeen met die van de VVD, de partij waar D'66 de meeste stemmen vandaan haalde. De speerpunten van D'66, het districtenstelsel en de gekozen minister-president, werden door de NRC steeds in felle bewoordingen afgewezen.

Geconcludeerd kan worden dat de NRC-lezer weinig te weten kwam uit zijn krant over de protesterende jongeren, of zij nu op straat happenings organiseerden of binnen de politiek de macht naar zich toe probeerden te trekken. De NRC ging niet mee met de door Provo veroorzaakte nieuwshype avant la lettre. De berichtgeving over de provo's en andere protesterende jongeren was karig, maar bleef wel beheerst. Op een enkele uitzondering na werd het protest niet afgekeurd. Tegelijkertijd deed men bij de NRC geen poging om Provo en de oppositionele beweging in de politiek te duiden. De journalistiek van de NRC was gericht op gevestigde instellingen als het parlement, de ministeries, het gemeentebestuur en de politie. Op fenomenen die buiten deze instituties tot ontwikkeling kwamen, kreeg de krant dan ook geen vat. Provo's kwamen alleen aan bod als zij een formele klacht indienden of als zij toevallig het woord namen op een verkiezingsbijeenkomst die door de NRC verslagen werd. Geen verslaggever trok eropuit om een provo te interviewen. Aan een politiek pamflet dat niet door een officiële politieke partij werd uitgegeven, kende de NRC weinig gewicht toe. Wat D'66 betreft, was de NRC solidair met de VVD – de krant kantte zich tegen voorstellen tot democratisering als het referendum en de gekozen minister-president. Ook hierin hoorde de NRC bij de gevestigde orde die door de jeugd bestormd werd.

De nrc en popart: 'weifelen is uit den boze'

De kunstredactie van de nrc, gefotografeerd in 1956 ter gelegenheid van de toekenning van de eerste internationale prijs voor kunstkritiek van de Biënnale in Venetië aan redacteur beeldende kunsten Kees Doelman. Van links naar rechts achter: A. van Amerongen, P. van Eeten, A.J. van Dijk, A.M. Meijerman; voor: Doelman zelf, A.G. Kloppers en Adriaan van der Veen.

De NRC bood niet alleen weerstand aan de democratisering op politiek gebied, maar evenzeer aan de democratisering op het gebied van de cultuur. De NRC was altijd bij uitstek de krant geweest die de cultuur van de elite reflecteerde. Literatuur, muziek, beeldende kunst – dat alles werd op het hoogste niveau en met de grootste deskundigheid behandeld. Sport stond in laag aanzien, zeker de volkse sporten, en zo was er ook een zeker dedain voor de televisie.¹¹⁵ Terwijl de grenzen tussen de hoge en lage cultuur in de jaren zestig begonnen te vervagen, bleef men bij de NRC de neus ophalen voor alles wat met massacultuur te maken had. De ontwikkeling van de popmuziek, die een massa van jonge consumenten zelfbewustzijn gaf, werd door de NRC dan ook genegeerd. Kranten als Het Parool en De Telegraaf berichtten regelmatig over bijvoorbeeld de Beatles,¹¹⁶ maar voor de NRC bestonden dergelijke popgroepen niet. Muziek kreeg alleen aandacht voor zover het de hoge kunst betrof: de klassieke muziek. De muziekredacteur, A. (Alex) van Amerongen, was een getalenteerd pianist en kon alle klassieke muziek op gehoor thuisbrengen. Aan experimentele klassieke muziek had hij een hekel. Popmuziek was beneden zijn waardigheid.

Wat de popmuziek was voor de muziek, was de popart voor de beeldende kunst. Deze uit Engeland en Amerika afkomstige kunststroming was een reactie op het elitaire karakter van de beeldende kunsten. Kunst moest minder hoogdravend zijn en dichter bij de mensen staan. Kunstenaars zoals Richard Hamilton en Robert Rauschenberg ontleenden hun thema's aan het alledaagse leven en gebruikten allerlei wegwerpartikelen voor hun kunstwerken. Zij vonden inspiratie in zulke platte zaken als reclame, televisie, stripverhalen en Hollywood. Hun kunstwerken waren geen traditionele schilderijen of sculpturen, maar grote collages of assemblages. Met 'performances' brachten zij de kunst letterlijk op straat. Zo vervaagden de grenzen tussen kunst en publiek.

In de NRC werd popart verguist door Kees Doelman, de redacteur beeldende kunsten. Doelman was het prototype van een kunstredacteur bij de NRC in de jaren zestig: hij was op leeftijd, ervaren en deskundig. Doelman was een autoriteit in de kunstwereld. Hij beschikte over een feilloos kwaliteitsgevoel: wat Doelman aanwees als een topstuk, was het ook. Hij had zijn hele leven over beeldende kunst geschreven en was sinds 1938 in dienst van de NRC. Het hoogtepunt van zijn carrière was de toekenning van de eerste internationale prijs voor kritiek van de Biënnale in Venetië in 1956. Doelman nam zijn vak zeer serieus. 'Vluchtig be-

schouwen was hem een gruwel,' schreef zijn eigen krant over hem bij zijn overlijden, 'hij verdiepte zich steeds en schreef dan artikelen waar men speciaal voor moest gaan zitten. Hij vergde van zijn lezers dezelfde aandacht en overgave die hij tevoren geïnvesteerd had in datgene waarover hij schreef.'¹¹⁷

Doelman hield de ontwikkelingen in de kunst goed bij; ook op het eind van zijn loopbaan signaleerde hij nog nieuwe stromingen. Popart beschreef hij bij het ontstaan als 'een Amerikaans modegrilletje' dat al gauw weer voorbij zou zijn maar 'niet alvorens Europa er ook door zou worden besmet'. Met lede ogen zag hij vervolgens dat de besmetting niet van kortdurende en oppervlakkige aard was. Vooraanstaande Europese musea organiseerden grote tentoonstellingen van popart en op de Biënnale in Venetië van 1964 werd de grotendeels uit popart bestaande Amerikaanse inzending tot afschuw van Doelman bekroond.

Voor Doelman was kunst heilig; kunst in haar hoogste vorm bracht de mensheid vooruit. Popart was juist een doelbewuste ontheiliging van de kunstenaar en zijn kunstwerken. Een diepere boodschap ontbrak meestal – vaak waren de kunstwerken louter decoratief – en ironie speelde een grote rol. Net als in Provo school er in popart een duidelijk provocatief element. Doelman sprak in zijn recensies en beschouwingen stevast een snoeihard oordeel uit over popart en aanverwante kunststromingen; 'lege esthetiek', 'onvruchtbare spelletjes' en 'nonsensikale prutserijen, die zowaar nog "constructies" heten', waren midden jaren zestig enkele van zijn kwalificaties. Voor de ter Biënnale bekroonde Amerikaanse inzending van popart had hij evenmin een goed woord: 'Een onnozel, laf, zoutloos en knoeierig spel', was zijn oordeel over een assemblage van een kinderwagen op een auto-imperiaal.¹¹⁸

Ook toen de popart tot in de hoogste regionen van de kunstwereld gewaardeerd bleek te worden, vond Doelman het zijn plicht als kunstcriticus de popart af te wijzen. Hij was kritisch over collega's die dat niet deden. 'Weifelen is uit den boze,' schreef hij in een beschouwing in het Wekelijks Bijvoegsel van zaterdag 4 juli 1964 naar aanleiding van de onderscheiding van popart op de Biënnale in Venetië. 'Dit merken we nog maar eens op omdat wij zo hier en daar in de kring van de in ervaring en jaren gerijpte critici toch ook wel enige collega's hebben ontmoet, die duidelijke oordelen uit de weg trachten te gaan. Uit angst zich te vergissen.' Doelman was niet bang zich te vergissen. Hij durfde recht tegen de tijdgeest in te gaan, in de vaste overtuiging dat kritische geesten en latere generaties de popart weer zouden ontmaskeren als 'charlatanerie'. Want, zo waarschuwde Doelman: 'Elk authentiek kunstwerk is altijd, hoe dan

ook, een tijdsbeeld. Maar dat wil nog niet zeggen, dat een tijdsbeeld ook altijd een kunstwerk is.¹¹⁹ Of stond de tijdgeest Doelman dermate tegen dat hij de kunst die er de uitdrukking van was ook niet kon appreciëren?

Net als de opvatting over wat tot de kunsten gerekend kon worden niet veranderde in de NRC, zo bleef ook de conceptie van wetenschap onveranderd. Wetenschap betrof in de cultuuropvatting van de NRC nog uitsluitend de natuurwetenschappen. De wetenschapsredacteur van de NRC, Arie de Kool, heette officieel ook redacteur 'wetenschap en techniek'. In deze traditionele bètaopvatting van de wetenschap was geen aandacht voor de opkomende sociale wetenschappen, waarmee de Volkskrant zich in deze periode onderscheidde dankzij redacteurs als Ferd. Rondagh en Jan Bank. Ook wat wetenschap betrof, was de NRC sterk op instituties gericht. De Kool berichtte vrijwel uitsluitend over congressen en lezingen die gehouden werden in de klassieke wetenschappelijke instituten, zoals de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Verklaringen van gezagsdragers over wetenschap kregen ook stevast aandacht in de NRC, zoals de lezing die professor A. Coppé, de vicevoorzitter van de Hoge Autoriteit der Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal, op 14 april 1967 hield over wetenschappelijk en technisch onderzoek.

3.12

De NRC: een anachronisme

Het loket voor abonnementen in het NRC-gebouw.

Wie de NRC las, kon denken dat er weinig veranderde in de wereld. Jongerenprotest was volgens de krant van alle tijden. De popularisering van de cultuur werd in het geval van popart kritisch bejegend, maar verder eenvoudigweg genegeerd. Een samenleving die sterk veranderde, was niet goed waar te nemen vanuit de instituties van waaruit de NRC traditioneel verslag deed. Want de nieuwe cultuur manifesteerde zich juist daarbuiten: de oppositionele beweging in de politiek ontwikkelde zich buiten het parlement; de populaire en de experimentele muziek buiten de Doelen en het Concertgebouw en de popart buiten op straat. Het antwoord op de eerder gestelde vraag moet dan ook luiden: nee, de NRC, die afwijzend stond tegenover moderne journalistieke methoden, was niet in staat om nieuwe ontwikkelingen in de maatschappij adequaat te registreren.

Blijft over de vraag waarom de NRC zo weinig ontvankelijk was voor de nieuwe journalistieke ontwikkelingen. Sleutel voor het antwoord op deze vraag ligt, zoals is gebleken, bij de hoofdredacteur. Stempels weigerde met zijn tijd mee te gaan. Naarmate de tijd verstreek en de maatschappij veranderde, werd Stempels meer en meer een anachronisme – en met hem de krant die hij weigerde te veranderen. Niet alleen streefde Stempels naar het behoud van de NRC als het cultuurinstituut dat zij altijd geweest was, maar waarschijnlijk wist hij ook geen uitweg uit een situatie die hij zelf ook steeds meer als een impasse moet hebben beleefd. Zijn onvermogen om beslissingen te nemen in combinatie met zijn onvermogen om samen te werken maakte dat alleen extern ingrijpen de situatie kon doorbreken.

Ook het gebrek aan jong talent kan verklaren waarom de NRC zo weinig openstond voor vernieuwing. De krant had überhaupt weinig jonge redacteurs in dienst en jongeren kregen niet veel ruimte.¹²⁰ Smaakmakers van de NRC als Van der Veen, Rodenko en Van Huet behoorden allen tot de oude garde. Maar ook dit gebrek aan jong talent slaat gedeeltelijk terug op Stempels. Hoofdredacteurs van andere bladen waren vaak bewust op zoek naar jong bloed – te denken valt aan Steketee bij het Handelsblad en Mathieu Smedts bij Vrij Nederland. Zij trokken jonge redacteurs aan, juist omdat dezen ontvankelijk waren voor nieuwe ontwikkelingen. Dat kan van Stempels niet gezegd worden. Sterker nog: Stempels was verantwoordelijk voor een sfeer waarin talentvolle, jonge redacteurs niet gedijden. Velen van hen zochten in de loop van de jaren zestig hun heil elders.

Ten slotte: nog een reden waarom de jaren zestig aan de NRC voorbij leken te gaan, was de standplaats van de krant. Dat wat de culturele revolutie is gaan heten, manifesteerde zich in Rotterdam veel minder direct dan in Amsterdam. 'Terwijl in Amsterdam feest wordt gevierd, wordt in Rotterdam gewoon geld verdiend,' was toch altijd al de Rotterdamse opvatting. Provo's kregen in Rotterdam dan ook geen voet aan de grond. De kop van een artikel uit het Handelsblad van 16 mei 1966 sprak wat dat betreft boekdelen: 'Happening viel niet goed in hardwerkend Rotterdam.' Later die maand constateerde dezelfde krant weer dat een happening in Rotterdam mislukt was.¹²¹ Ook het Algemeen Dagblad kopte in mei op zijn voorpagina: 'Rotterdam was provo's veel te vlug af'.¹²²

Frustratie

Het gebrek aan vernieuwing, zowel wat het aanzien en de inhoud van de krant betrof als de achterblijvende professionalisering van de redactionele organisatie, begon zich te wreken. De NRC bleef hierin achter bij andere kranten en dit relatieve gebrek aan kwaliteit vertaalde zich in het aantal abonnees dat vanaf 1967 een scherpe daling vertoonde.¹²³ Bij de redactie bestond grote onvrede over dit alles. Eind 1967 werd Stempels vanuit de redactie een rapport aangeboden over de nodig geachte reorganisatie van de redactie, waarop Stempels echter niet reageerde. Begin 1968 werd weer een rapport ingediend namens de redactie, nu in nog scherpere bewoordingen: zo wilde men niet verder.¹²⁴ Maar de hoofdredacteur legde de rapporten naast zich neer, wat verder bijdroeg aan de gevoelens van frustratie die onder de redacteurs leefden.

Hoofdredacteur naast Hofland?

Terwijl de onvrede onder de redacteurs over het gebrek aan verandering bij de NRC tot een hoogtepunt kwam, kreeg adjunct-hoofdredacteur Heldring van directeur Pluygers in november 1967 het aanbod hoofdredacteur van het Handelsblad te worden. Hij zou deze functie gezamenlijk met H.J.A. Hofland moeten uitoefenen, die al per januari van het volgende jaar tot hoofdredacteur was benoemd. De nieuwe Amsterdamse directeur van het concern, E.G. Stijkel, had tegen de wil van zijn Rotterdamse collega vastgehouden aan de kandidatuur van Hofland en had de concessie moeten doen dat iemand in wie Pluygers vertrouwen had als tweede hoofdredacteur zou worden aangesteld. De functie trok Heldring wel aan. Tenslotte was Heldring Amsterdammer van geboorte en was

zijn oom lange tijd directeur van het Handelsblad geweest. Bovendien moest Heldring in Rotterdam als adjunct onder Stempels lijdelijk toezien hoe de NRC teloorging. Tijdens het gesprek met Pluygers over de vacante functie in de hoofdredactie van het Handelsblad kaartte Heldring het disfunctioneren van Stempels aan, die 'te veel doende is op ander terrein' en 'onvoldoende leiding' gaf, zoals Pluygers de commissarissen naderhand rapporteerde. Pas tijdens dit gesprek met Heldring werd het Pluygers duidelijk hoe groot de problemen waren bij de NRC. Bij nader inzien achtte Pluygers het dan ook beter dat Heldring in Rotterdam zou blijven om daar aandeel te hebben in de 'verbetering' van de NRC.¹²⁵ Heldring had zich intussen ook bedacht: hij vermoedde als kandidaat van de Rotterdamse directeur door de redactie van het Handelsblad niet geaccepteerd te zullen worden en koos eieren voor zijn geld. 'Wat heb je ervoor over om mij hier te houden?' vroeg hij Pluygers, die zich genoodzaakt zag de adjunct-hoofdredacteur een salarisverhoging te geven.

3.13

Een paleisrevolutie

Mr. J.L. Heldring (1917), hoofdredacteur van de NRC van 1968-1970.

In de meidagen van '68, toen studenten en arbeiders in Parijs op de barricades klommen, voltrok zich bij de NRC ook een kleine revolutie. Stempels was vier weken met vakantie in Frankrijk; Heldring nam het hoofdredacteurschap waar. Redacteur Han Moojen herinnert zich hoe de malaisestemming op de redactie onder leiding van Heldring plotseling omsloeg in euforie: 'Zijn leiding was stimulerend. Er ontstond opeens een bevlogenheid: de krant werd leesbaarder en actueler, men zat meer op het vinkentouw.'¹²⁶ Naar alle waarschijnlijkheid is deze herinnering van Moojen gekleurd door het verloop van de gebeurtenissen nadien, maar dat er die meidagen onder het waarnemend hoofdredacteurschap van Heldring sprake was van een nieuw elan staat wel vast. Oplettende abonnees konden veranderingen in hun krant waarnemen; zo stond er gedurende de afwezigheid van Stempels elke dag een hoofdartikel in de krant.¹²⁷

Alle hoop op blijvende verandering van de ontevreden redactie richtte zich nu op Heldring. Drie redacteurs – W.H. (Wim) Guise, D.H. (David) Hijmans en H.G. Drechsel – klampten hem aan. Heldring stuurde hen door naar Pluygers, aan wie zij te kennen gaven dat zij geen vertrouwen meer hadden in Stempels als hoofdredacteur. Een van hen dreigde ontslag te nemen als Stempels aan zou blijven.¹²⁸ Op de afscheidsreceptie van zijn collega Baas, die op 1 mei was teruggetreden als directeur van de NDU, had Pluygers van een andere redacteur al 'een indrukwekkend relaas' gehoord 'waaruit wel duidelijk bleek dat er grote teleurstelling bestaat bij de redactie over de leiding'. Deze redacteur had inmiddels de daad bij het woord gevoegd en ontslag genomen.¹²⁹

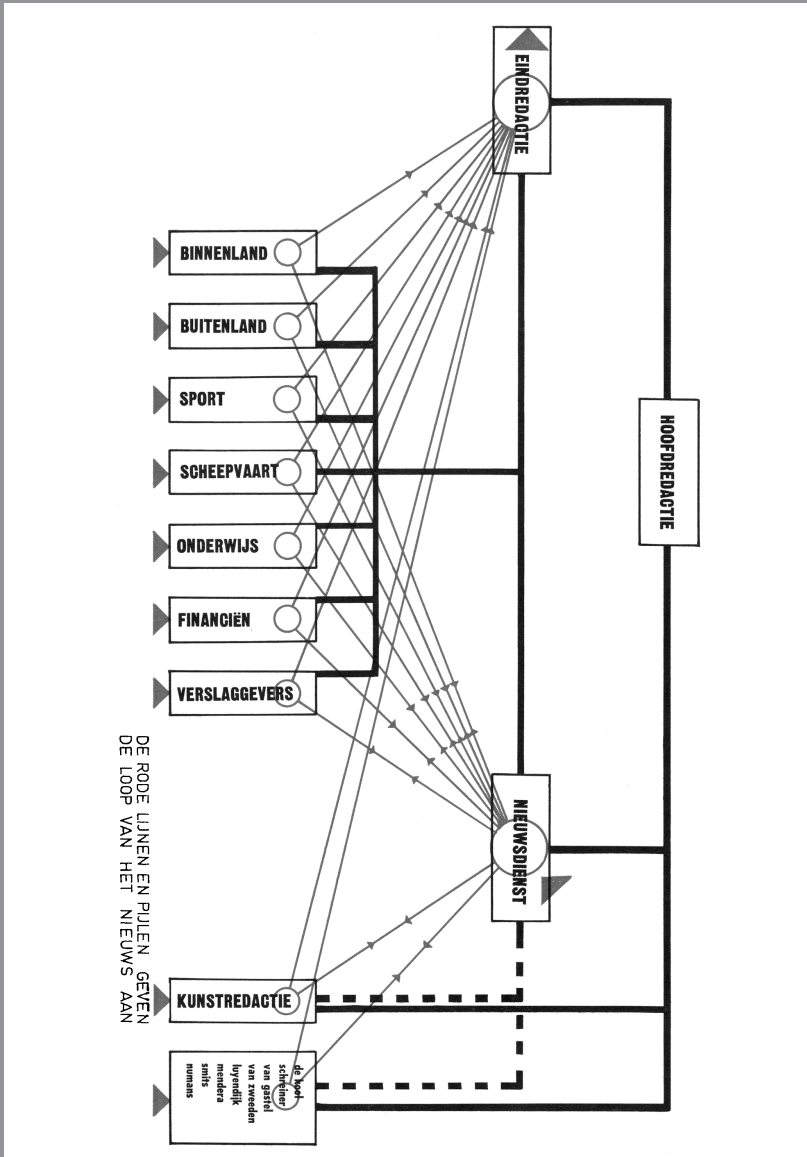
Nu de kritiek van Heldring op Stempels van de kant van de redactie bevestigd werd en gebleken was dat Heldring steun onder de redacteurs genoot, liet Pluygers zich deelgenoot maken van een complot tegen Stempels. Afsproken werd dat Heldring op de dag dat Stempels van vakantie terugkwam, maandag 20 mei 1968, hem zou mededelen dat hij ontslag nam. De verwachting was dat Stempels zich daarbij zou neerleggen. Het alternatief – Heldring als hoofdredacteur naast zich dulden – zou naar verwachting geen optie zijn voor Stempels, aangezien hij een tweekoppige hoofdredactie altijd ten stelligste had afgekeurd. Kort tevoren nog had hij in het Amsterdamse studentenblad *Discorsi* beweerd dat een tweekoppige hoofdredactie bij de NRC een onmogelijkheid was. 'Het hoofdredactionele beleid is ondeelbaar. Ik snap ook niet dat er kranten

zijn waar het wel mogelijk is,' aldus Stempels in Discorsi.¹³⁰ Zou Stempels inderdaad akkoord gaan met het ontslag van Heldring, dan zou Pluygers reden tot ingrijpen hebben.

Zo werd Stempels bij terugkeer van zijn vakantie op maandagmorgen door Heldring voor het blok gezet. Stempels reageerde anders dan verwacht. Hij gaf Heldring gelijk. Diezelfde middag nog ging hij naar Pluygers met de mededeling dat hij bereid was Heldring als medehoofdredacteur te aanvaarden. Kennelijk zag Stempels in dat een kritische grens bereikt was en dat, als hij niet akkoord zou gaan, hij het zou afleggen tegenover Heldring.

Door jarenlange ervaring met de solistische Stempels wijs geworden, zag Heldring een scherpe taakverdeling als voorwaarde voor het slagen van de gecombineerde hoofdredactie. Hij kwam met Stempels overeen dat Stempels de politieke lijn van de krant zou blijven bepalen en dat hijzelf 'managing editor' werd. Heldring kreeg als zodanig de 'uitsluitende bevoegdheid' ten aanzien van de organisatie van de redactie en het dagelijkse beheer over inhoud, indeling en opmaak van de krant.¹³¹ Het werkterrein van Stempels werd in feite beperkt tot het hoofdartikel, dat hij voortaan dagelijks moest leveren. Verder bleef alleen de samenwerking met het Algemeen Handelsblad zijn verantwoordelijkheid – iets wat overduidelijk geen prioriteit had, want het was algemeen bekend dat Stempels niet geporteerd was voor die samenwerking. Op woensdag 29 mei verscheen op de voorpagina van de krant het bericht dat Heldring benoemd was tot hoofdredacteur naast Stempels, op wiens verzoek, aldus het bericht, de benoeming geschied was.¹³²

De reorganisatie onder leiding van Heldring

Organigram van de reorganisatie van de NRC onder leiding van Heldring in 1968.

Onder leiding van Heldring werd de redactie ingrijpend gereorganiseerd. De nieuwe organisatie werd verbeeld in een organogram waarin de hiërarchie en de loop van het nieuws door strakke lijnen werden weergegeven. Bevoegdheden werden helder gedefinieerd in de begeleidende tekst.¹³³ Net als andere kranten kreeg nu ook de NRC een nieuwsdienst. Deze nam samen met de eindredactie in de nieuwe organisatie een belangrijke plaats in: in het organogram waren zij boven de deelredacties geplaatst, direct onder de hoofdredactie.

De ruime bevoegdheden van de nieuwsdienst weerspiegelden het grotere belang dat nu ook bij de NRC aan het nieuws werd toegekend. De nieuwsdienst ging de activiteiten van alle redacteurs op het gebied van de nieuwsgaring coördineren en moest ideeën genereren voor zulke nieuwerwetse dingen als reportages, interviews en achtergrondartikelen, die door redacteurs ten uitvoer moesten worden gebracht. Onder de nieuwsdienst kwam natuurlijkerwijs de verslaggeverij te ressorteren, die samengevoegd werd met de stadsredactie en voortaan maar liefst zes redacteurs telde, een voor de NRC astronomisch aantal, dat duidelijk maakte dat het de bedoeling was dat een ander soort journalistiek zijn intrede zou doen. In hoeverre de redactie over de hiervoor noodzakelijke journalistieke talenten beschikte, viel nog te bezien.

In de behoefte aan duidelijke leiding werd ook voorzien door de aanstelling van chefs voor de verschillende deelredacties, wat een breuk in de bijna 125-jarige geschiedenis van de NRC betekende. Het heilige huisje van de autonomie van de individuele redacteur was omvergeworpen.

Chef van de nieuwsdienst werd in eerste instantie Drechsel, de buitenlandredacteur die samen met Hijmans en Guise spreekbuis was geweest naar de directie van de kritiek op Stempels. Heldring vond dat Drechsel een goede kijk op kranten had. Zijn chefschap van de nieuwsdienst werd evenwel een teleurstelling. In de loop van 1969 besloot Heldring hem te vervangen door Hijmans, de eindredacteur die ook deel had uitgemaakt van de delegatie naar Pluygers en zijn rol in de coup in eerste instantie beloond had zien worden met het chefschap binnenland. Als zodanig werd hij opgevolgd door Joep Bik, de sportredacteur die begin 1968 overgestapt was naar Trouw en op verzoek van Heldring in december 1968 was teruggekeerd naar de NRC.

De eindredactie verloor met de reorganisatie het predikaat 'zogenaamd': geen deelredactie kon zich nog aan haar gezag onttrekken. De

opmaakredactie werd in de eindredactie geïncorporeerd. Het geheel kwam onder leiding te staan van het derde lid van de delegatie, de jonge, invloedrijke binnenlandredacteur Wim Guise, die daarmee de spil werd bij het maken van de krant. Guise coördineerde de productie van de verschillende redacties. Hij toetste de bijdragen wat inhoud en vorm betrof, voor zover dat door de chef van de betreffende deelredactie nog niet adequaat gedaan was. Hij besliste hoe de krant eruit kwam te zien, wat opgenomen werd en waar.

Guise was in 1959 in dienst gekomen als stadsredacteur en was vervolgens redacteur binnenland geworden. Hoewel hij ten tijde van de coup pas dertig was, had Guise een natuurlijk overwicht. Hij was een harde werker en had een goed journalistiek gevoel. Al voor de coup had hij zijn eigen column in de zaterdagkrant, 'Aan het einde van de week', iets wat uniek was in de krant van Stempels. Guise was Heldring tot grote steun bij de reorganisatie: in veel van wat Heldring doorvoerde aan veranderingen werd hij door Guise geïnspireerd. Guise was dan ook de aangewezen man om Heldring op te volgen als adjunct-hoofredacteur. Maar Heldring vond het niet verstandig deze benoeming van bovenaf op te leggen. Als tegemoetkoming aan de tijdgeest werd een schriftelijke stemming georganiseerd. Directeur Pluygers mopperde dat deze statutair niet verplichte vorm van democratie 'maar precedents zou scheppen', maar Heldring zag het als een manier om steun voor de reorganisatie onder de redactie te verwerven. Er meldde zich één tegenkandidaat: de chef buitenland Frits Dekker, maar deze legde het af tegen Guise.

Heldring had de reorganisatie van de redactie in sneltreinvaart doorgevoerd. Opvallend was dat zo'n ingrijpende reorganisatie zo weinig weerstand ondervond. Waar bij het Handelsblad na de min of meer gelijktijdige instelling van de nieuwsdienst anderhalf jaar lang gesteggeld werd over de competenties van de betrokkenen voordat deze volwaardig kon functioneren, werd bij de NRC de nieuwsdienst in één keer opgezet. Dit geeft aan hoe dringend de behoefte aan verandering was, maar schetst ook de discipline en loyaliteit die kenmerkend waren voor de redactie van de NRC. Sterallures ontbraken.

Voetbal

Wat merkte de lezer van de reorganisatie? In hoeverre veranderde de krant? Het meest in het oog sprong de aandacht die aan het uiterlijk van de krant besteed werd, en niet alleen aan de voorpagina. De krant kreeg een logische indeling en een strakke opmaak. Geen overvolle, rommelige

pagina's meer, maar een overzichtelijk geheel met duidelijke rubriceringen en herkenbare koppen. Ook kwamen er meer foto's en andere illustraties.

Wat Stempels steeds had tegengehouden, werd toen Heldring eenmaal zeggenschap over de krant had wel doorgevoerd: de voorpagina werd een afspiegeling van het belangrijkste nieuws; voor commentariërende artikelen was daar geen plaats meer. Het hoofdartikel verhuisde op maandag 29 september 1969 naar de nieuw ingestelde opiniëpagina op pagina 5. Met de instelling van een opiniëpagina en de reservering van de voorpagina voor het belangrijkste nieuws sloot de NRC zich ten langen leste aan bij wat in de rest van de pers al lang gebruikelijk was. Pagina 3, de pagina die sinds eind 1960 een mengeling van commentaar en luchtige leesstof bood, werd weer een gewone buitenlandpagina. Daarmee werd de enige verandering die Stempels tijdens zijn hoofdredacteurschap had doorgevoerd teruggedraaid.

Heldring wilde iedere dag een hoofdartikel in de krant. Nu Stempels officieel ontheven was van alle managementtaken, ontbrak het hem aan een excuus om wat dit betreft te verzaken. Hij moest elke dag een al dan niet zelfgeschreven hoofdartikel leveren. Vanzelfsprekend ging dit over de binnenlandse politiek, het terrein van zijn deskundigheid. Toen het hoofdartikel naar de opiniëpagina verhuisde, kwam eronder nog een tweede hoofdartikel te staan, dat over internationale politiek handelde. Het hoofdartikel van Stempels moest daarom vanaf toen in principe tot de vouw komen. Soms moest Stempels zijn hoofdartikel daartoe inkorten of juist verlengen, iets wat geheel tegen zijn geest inging en zijn verloren status pijnlijk markeerde.¹³⁴

Het tweede hoofdartikel was in feite een voortzetting van 'De Toestand', het buitenlandcommentaar dat altijd op pagina 3 had gestaan. Desondanks werd het tweede hoofdartikel door Heldring niet toegewezen aan Smits, die tot dan toe 'De Toestand' had geschreven, maar aan diens collega bij de redactie buitenland, Klaus Schreiner. Schreiner mocht stilistisch minder begenadigd zijn dan de neerlandicus Smits, hij nam wel duidelijke standpunten in. Smits was bitter dat hem het buitenlandcommentaar ontnomen was. Maar Heldring wilde juist breken met de ongeschreven regel dat een eenmaal verleende verantwoordelijkheid nooit meer afgenomen kon worden.¹³⁵

Een breuk met het verleden betekende ook de afschaffing van het parlementaire verslag, dat nog naast het parlementaire overzicht bestond. Ook de parlementaire overzichten uit Straatsburg, waaraan Stempels altijd veel waarde gehecht had, verdwenen uit de krant. Zo kwam er ruimte

om aandacht te schenken aan de politieke ontwikkelingen buiten het parlement, die Stempels juist zoveel mogelijk genegeerd had.

De nadruk die bij de reorganisatie van de redactie op nieuws was gelegd, kwam duidelijk tot uiting in de krant, die over de hele linie meer nieuws ging brengen: niet alleen op de voorpagina, maar ook binnen in de krant, tot en met de financieel-economische pagina's toe. Opvallend was daarbij de aandacht voor sport. Op maandag stonden nu stevast drie volle pagina's met de kop 'Sport in het weekeinde', wat meer dan een verdubbeling van de kolommen voor sport betekende. Ook op andere dagen bracht de krant veel meer sportnieuws. Daarbij ging de aandacht in eerste instantie uit naar voetbal. Op dit punt was duidelijk sprake van een breuk met de elitecultuur, die de NRC ook in de sport altijd zo duidelijk uitgedragen had.

Wat de signering van artikelen betreft liet Heldring de NRC aansluiten bij de tijdgeest, die de individuele journalist boven het collectief uittilde. Rubrieken als 'Dezer dagen' en 'Aan het einde van de week' werden nu wel ondertekend, evenals recensies. Op de opiniepagina kwam een column die door wisselende mensen van enige bekendheid geschreven werd, zoals Aad Nuis en Th. Joekes.

Net als andere kranten deed de NRC onder leiding van Heldring haar best de lezers van dienst te zijn met praktische informatie, zoals de televisie- en radioprogrammering of het kader met 'de beste films' op de vernieuwde filmpagina – het soort informatie waaraan Stempels nooit ruimte had willen verspillen. Ook de verschillende wekelijkse nieuwsoverzichten, zoals de weekoverzichten op zaterdag van binnen- en buitenlands nieuws en het weekoverzicht van de beurs, die het de lezer mogelijk maakten zich in weinig tijd een beeld te vormen van de actualiteiten, gaven blijk van een nieuwe, meer dienstbare houding ten opzichte van de lezer. Het redactionele beleid was aangepast aan de realiteit van een haastige lezer, die nog meer te doen had dan de NRC van begin tot einde doorwerken.

Emmy

Heldring bracht de NRC in ijltempo bij de tijd. Op veel punten werd de NRC onder zijn leiding een krant die voldeed aan de eisen die de moderne journalistiek stelde: de NRC was een actuele en overzichtelijke krant geworden, die beter leesbaar was en waarin meer diverse informatie stond. Voor andere punten was meer tijd nodig en nieuw talent. Zo bracht de NRC wel meer nieuws, maar genereerde zij nog nauwelijks eigen nieuws. De nieuwsdienst functioneerde onvoldoende, ook toen Drechsel als chef nieuwsdienst vervangen was door Hijmans, die eigenlijk te weinig creatief was voor de func-

tie. Het ontbrak de krant ook nog aan talentvolle verslaggevers. Heldring had van de directie wel enige ruimte gekregen om nieuwe mensen aan te nemen. Zo had hij Bik kunnen vragen terug te keren naar de NRC. Daarnaast nam Heldring twee vrouwen aan, de jonge juriste N. Schuylenburg op de redactie binnenland en Emmy van Overeem op de stadsredactie. De 37-jarige Van Overeem was haar loopbaan begonnen bij het Katholiek Nederlands Persbureau en had onderwijl een opleiding journalistiek gedaan aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Zij had al bij verschillende kranten gewerkt, maar ook twaalf jaar in het klooster gezeten. De gedreven Van Overeem was zeker een kwaliteitsimpuls voor de redactie, maar voor het overgrote deel werd de redactie nog bevolkt door dezelfde mensen als voor de coup. Zij wisten hun werk maar gedeeltelijk aan de nieuwe eisen aan te passen. Van Overeem typeerde haar mannelijke collega's als fatsoenlijke heren die vanachter hun bureau de wereld bekeken.¹³⁶

Vergeleken bij andere kranten die vernieuwd werden, bleven de artikelen in de NRC conventioneel van vorm. Er stonden wel meer interviews en columns in de krant – ook in rubrieken waarin dat tot dan toe geheel ongebruikelijk was geweest, zoals op de financieel-economische pagina's –, maar van de vaak sociologisch getinte achtergronden bij het nieuws, gebracht door kranten als de Volkskrant en het Algemeen Handelsblad, was in de NRC geen sprake. Tijdens de studentenopstand in Tilburg en Amsterdam in de lente van 1969 bracht de NRC het nieuws adequaat, maar reflecteerde nauwelijks op de oorzaken van de revolutie. Achtergrondartikelen over de voor de universitaire opstand relevante ontwikkelingen in het onderwijs en de maatschappij of journalistieke portretten van de actievoerders ontbraken. De NRC bleef ook onder Heldring institutionele journalistiek bedrijven. Wat er aan de NRC veranderde na de coup van mei 1968 viel voor een belangrijk deel samen te vatten onder de noemer professionalisering: de NRC sloot met een meer professionele werkwijze aan bij wat in de naoorlogse Nederlandse journalistiek gebruikelijk was geworden. Het beeld van de wereld dat de NRC uitdroeg was intussen vrijwel hetzelfde gebleven: de muziek bleef klassiek, de wetenschap technisch, de opvattingen over seksualiteit vrijzinnig. Alleen wat de gegroeide aandacht voor sport – en voetbal in het bijzonder – betrof, was er sprake van een breuk met de culturele lading uit het tijdperk-Stempels.

Jarige krant

Bij alle veranderingen bleef continuïteit het streven. Terwijl diezelfde zomer bij het Algemeen Handelsblad gekozen werd voor een radicale gedaantewisseling, hielden Heldring en Guise goed in het oog dat de lezer niet van zijn krant vervreemd mocht raken. Anders dan bij de gelijktijdige vernieuwing van het Handelsblad ging de vernieuwing bij de NRC dan ook niet gepaard met een stortvloed aan opzeggingen, maar met een stijging van vijftienhonderd abonnees.¹³⁷ Een opvallende prestatie, gezien het feit dat het aantal abonnees vanaf 1967 een scherpe daling had ondergaan. De aanwas van abonnees was echter lang niet genoeg om de groeiende kosten waarmee kranten geconfronteerd werden te compenseren. Bovendien bleef de advertentiebezetting van de NRC, net als die van het Handelsblad, achter bij de trend, zodat de krant over 1969 toch diep in de rode cijfers belandde.¹³⁸ In 1969 maakte de NRC op de valreep haar 125-jarig bestaan mee. Dit werd gevierd met de uitgave van een jubileumkrant en een concert van muziekredacteur en pianist Van Amerongen in de Doelen op vrijdag 3 januari 1969. Voor het bredere publiek werd een boekje uitgegeven, *Kijk in een jarige krant*. Het eerste artikel daarin was van de hand van de oudste van de twee hoofdredacteurs. In de slotparagraaf van dit historische overzicht schreef Stempels: 'Zij die haar tegenwoordig leiden hopen op een lang voortbestaan, ook na haar 125^e verjaardag.' Maar de dagen van de oude NRC waren geteld.